

NİMETULLAH HAFİZ

SPECIFIČNOSTI PRIZRENSKOG TURSKOG GOVORA

Grad Prizren se nalazi u Socijalističkoj Autonomnoj Pokrajini Kosovo na jugu Jugoslavije. Okružen planinama Šarom, Paštrikom i Koritnikom, a s jedne strane otvoren prema dukadžinskoj ravni, predstavlja predio neuporedive ljepote. Stara tvrđava, koju su na ostacima starog vizantijskog grada na obroncima Šare podigli Turci, dominira nad cijelim predjelom i već izdaleka pada u oči. Posebnu ljepotu gradu daje Bistrica, rijeka čiji žubor pomiješan s gugutanjem golubova i grlica ispunjava čovjeka drevnim mirom i ljepotom Istoka.

Prizren je u doba Rimljana i u srednjem vijeku bio jedan od najpoznatijih gradova Balkanskog poluostrva i raskrsnica puteva preko koje su Turci izlazili na Jadransko more i na Skadar. U ovom gradu je sredinom petnaestoga vijeka živio samo narod albanske i srpske nacionalnosti. Nakon 21. juna 1455. godine kada su Turci potpuno preuzeli Prizren u svoje ruke, živalj turske nacionalnosti se polako počeo naseljavati u ovim krajevima.

Odmah nakon 1455. kada su se Turci sasvim odomaćili u Prizrenu počeli su podizati objekte za praktičnu upotrebu. Prvi objekat koji su podigli Turci u Prizrenu bila je takozvana Slomljena džamija (Kırık Cami),¹ u kojoj su vojnici obavljali vjerski obred, a zatim je, po naređenju Sultana Mehmeda II, Crkva Bogorodice Ljeviške preuređena u džamiju.² Što se islamska kultura više širila u

¹ Slomljena džamija (Kırık Cami) se u vrijeme kada je podignuta spominjala pod imenom »namazgâh«. Munara je bila podignuta od kamena i nikad nije bila dovršena. Zato je narod ovu građevinu kasnije nazvao »Kırık Cami« (Slomljena džamija). Opširnije o Prizrenu iz toga vremena i o »Slomljenoj džamiji« pogledajte: Hasan Kaleši, »Kada je crkva Svete Bogorodice Ljeviške u Prizrenu pretvorena u

džamiju«, Prilozi za književnost, Beograd — 1962, str. 253—261. i Nimeullah Hafiz, »Prizren'de Kırık Cami«, »Tan« gazetesini, br. 16, Priština — 1969, str. 6.

² Crkva Svete Bogorodice Ljeviške se spominje i kao »Džuma džamija« (Cuma Cami). Opširnije o tome kada i kako je crkva Svete Bogorodice Ljeviške pretvorena u džamiju pogledajte: Hasan Kaleši, »Kada je crkva Svete...«

ovim krajevima, sve su se više podizale građevine koje su i danas svjedoci svog vremena. Džamije, hamami, česme,³ mesdžidi, mostovi, saraji, medrese, tekije, turbeta, imareti, hanovi i danas predstavljaju ogromnu vrijednost. U prvoj polovini 16. vijeka javljaju se prve vjerske škole, a nešto kasnije i medrese. Treba naglasiti i to da je osnivač prve škole u Prizrenu bio prizrenski pjesnik Sûzî.⁴ Nešto kasnije je Mehmed-paša osvajač podigao džamiju koja nosi Nešto kasnije je Mehmed-paša Osvajač podigao džamiju koja nosi njegovo ime, veliki hamam i turbe, a u blizini džamije i medresu. U 16. vijeku Prizren je važan industrijski, trgovački, kulturno-prosvjetni centar.⁵ U Prizrenskoj »Salnami«, štampanoj 1892. godine, stoji da je 1874. godine Prizren imao 12 hanova, 23 džamije, 2 mesdžida, 4 medrese, 15 turbeta i 21 školu.⁶

1868. godine Prizren je postao glavni grad vilajeta. U to doba je osnovana i prva štamparija. U toj štampariji su, 1871. godine, štampane i prve novine pod naslovom »Prizren« na turskom i srpskohrvatskom jeziku.⁷

Kao što smo već vidjeli, dr Hasan Kaleši je u svojoj studiji »Prizren kao kulturni centar za vreme turskog perioda« potvrdio da je, osim džamija i medresa, u Prizrenu u to doba postojao veliki broj tekija raznih tarikata: halvetijska, kaderijska, rufajjska, melamijska i beктаšijska tekija.⁸ U ovim medresama i tekijama su rukom pisana mnoga vjerska djela na koja sam nailazio prilikom istraživanja mnogih privatnih biblioteka rukopisnih knjiga u Prizrenu. Pored toga, tekije i medrese su bile i stjecišta pjesnika koji su pisali divansku poeziju. U ovo doba Prizren je dao veliki broj pjesnika čiji »divani« po svojoj vrijednosti ni malo ne zaostaju za čuvenim djelima divanske poezije poniklim u samoj Turskoj. Veliki broj ovih pjesnika je vremenom pao u zaborav. Danas ima nekoliko pjesnika koji su izvučeni iz anonimnosti (Mehmed Tahir, Hadži

³ O prizrenskom hamamu, džamijama, česmama i tekijama pogledati: Dr. Hasan Kaleši — Dr. Kemal Özergin — İsmail Eren, »Prizren Kitâbeleri«, Vakıflar Dergisi, br. VII, İstanbul — 1968, str. 75—96.

⁴ O pjesniku Suziju pogledati: A. Olesnicki, »Suzi Çelebi iz Prizrena, turski pesnik-istorik XV—XVI veka«, Glasnik skopskog naučnog društva, knjiga XII, Skopje — 1964; Hasan Kaleši, »Prizren kao kulturni centar za vreme turskog perioda«, Gjurmime Albanologjike, br. 1, Priština — 1962, str. 91—115; Mehmed Mujezinović, »Natpis na nadgrobnim spomenicima Suzi Çelebija i Neharija u Prizrenu«, Pri-

lozi, br. XII—XIII, Sarajevo — 1965, str. 265—268 i Agâh Sirri Levent, »Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali, Bey'in Gazavât-nâmesi«, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara — 1956, str. 181—361.

⁵ Hasan Kaleši, »Prizren kao kulturni centar...«, str. 92.

⁶ »Kosova Vilâyeti Salnamesi«, 1821, i Hasan Kaleši, »Prizren kao kulturni centar...«, str. 98.

⁷ O djelima štampanim na turskom jeziku u Jugoslaviji, od osnivanja štamparije do danas pogledajte opširnije: İsmail Eren, »Yugoslavya Topraklarında Türk Basını«, Sesler, br. 8, Skopje — 1966, str. 51—74.

⁸ Hasan Kaleši, »Prizren kao kulturni centar...«, str. 100.

Omer Lutfi, Kâmil Vrenezi-Nalbant), ali se njihovim djelima još niko nije studioznije pozabavio.⁹

Za vrijeme turske vladavine u Prizrenu se razvijala i narodna književnost uporedo s divanskom. Međutim, do današnjih dana se veoma malo toga sačuvalo, jer su to uglavnom bila usmena predanja koja su se prenosila s koljena na koljeno i niko ih nije zapisivao. Radeći u Zavodu za urbanizam i zaštitu spomenika kulture i prirode u Prizrenu i proučavajući rukopisna djela, naišao sam na nekoliko svezaka u kojima se nalazilo nekoliko »destana« (balada) prizrenskih narodnika pjesnika — ašika. Bili su to destani potpisani pseudonimima Savfet, Šemsi, Seyfi Pürderi, Ferki... Do sada sam uspio da saznam nešto više jedino o životu prizrenskog narodnog pjesnika Ašika Ferkija i da sakupim gotovo sva njegova djela.¹⁰

Od vremena kada se turska vlast prostirala sve do Budima, pa i nakon povlačenja Turaka iz ovih krajeva, turski jezik je i pored toga što je trpio razne uticaje, uspio da se sačuva sve do današnjih dana. Do 1912. godine prizrenski turski govor je uspijevaio da se odupre svim uticajima. Od 1912. godine, pa do danas usljed različitih političkih, socijalnih i kulturnih previranja, ovdašnji turski jezik je bio izložen prvo uticaju srpskohrvatskog jezika, a kasnije, u nešto manjem obimu, uticaju albanskog jezika. Ali uprkos tome, turski jezik u Prizrenu je uspio da sačuva glavne karakteristike po kojima se razlikuje od drugih govora.

Do danas niko nije studioznije proučavao prizrenski turski govor i dosta bogatu riznicu prizrenske turske narodne književnosti. Nekoliko godina nakon oslobođenja, u novinama koje su se štampale na turskom jeziku u Skopju, u »Birliku«, »Sesleru«, »Sevinču« i »Tomurdžuku«, neki pisci ili učenici su objavili neke poslovice, uspavanke, nabrajalice, zagonetke i nekoliko narodnih pjesama. Od 1965. godine u ranije navedenim listovima i časopisima, te u »Çevrenu« i »Tanu« koji nešto kasnije počinju da izlaze na turskom jeziku u Prištini, redovno se objavljuju narodne priče, pjesme, za-

⁹ O ovim pjesnicima pogledajte: Hasan Kaleši, »Prizren kao kulturni centar...«, str. 91—115; Nîmetullah Hafiz, »Prizrenli Şeyh Hacı Ömer Lütfü ve Onun Yapıtları«, Sesler, br. 60, Skopje — 1971, str. 47—56; »Hacı Ömer Lütfü'nün Çocuk Şiirleri«, Sesler, br. 83, Skopje — 1974, str. 44—51; »Hacı Ömer Lütfü«, Çevren, br. 2, Priština — 1974, str. 95—97; »Život i delo Hadži Omer Lutfu Paçarizija«, »Vetar (Godišnjak)«, Arhiv Kosova, Priština (u štampi); »Bilinmeyen Bir Prizren Şairi Kâmil (Nalbant) Vrenezi«, Çevren, br. 6, Priština — 1975, str. 109—110; Mank Krasnići,

»Haxhi Ymer Lutfi Paqarizi«, Yeta e Re, br. 5, Priština — 1955, str. 418—426; Zani i rinis, br. 14, Priština — 1957.

¹⁰ Pogledajte: Nîmetullah Hafiz, »Aşık Ferki'nin Hayati ve Eserleri«, »Tan«, br. 23—109, Priština — 1972; »Aşık Ferki«, Çevren, br. 4, Priština — 1974, str. 118—119; »Yugoslavya'da Bilinmeyen Bir Türk Halk Şairi Aşık Ferki ve Onun Destanları«, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Cilt II, Ankara — 1976, str. 109—118. i Çevren, br. 8, Priština — 1975, str. 52—60.

gonetke itd. koje su zabilježene iz usmenog predanja prizrenskog turskog življa.¹¹

U trećem broju časopisa »Çevren« prije četiri godine izašao je rad Surejje Jusufa pod naslovom »Neki strani elementi u prizrenskom turskom govoru«.¹² U istom broju je objavljeno i nekoliko priča koje je isti autor zabilježio onako kako je čuo od prizrenskih Turaka.

Kao što smo do sada vidjeli, pored nešto malo zabilježenih tvorevina prizrenske turske narodne književnosti, o prizrenskom turskom govoru objavljena su samo dva manja osvrtta, a osim nekoliko studija o turskim govorima u Makedoniji,¹³ niko do sada nije

¹¹ Hasan Mercan, »Folklorumuz Yararına«, Sesler, br. 3, Skopje — 1966, str. 89—90; Nîmetullah Hafiz, »Prizren Folkloru Üstüne«, isti časopis, br. 6, 1966, str. 92—96; Aziz Buş — Iskender Muzebeğ, »Prizren Seçmeleri«, Sesler, br. 8, 1966, str. 64—80; Aziz Buş — Hayriye ve İsa Şimşek, »Prizren Folklorundan Seçmeler«, Sesler, br. 13, 1967, str. 82—89; Iskender Muzebeğ — Aziz Buş, »Folklor Denemeleri«, Sesler, br. 17, 1967, str. 75—79; İsa Şimşek, »Kız Kaçırma Destanı«, Sesler, br. 23, 1978, str. 64—66; i Liriye Selina, »Prizren Dilinde Özellik Taşıyan Bazı Sözler, Deyimler, Bilmeceler, Tekelemeler ve Masallar«, isti časopis, str. 83—93; Aziz Buş, »Prizren Folklorundan«, Sesler, br. 29, 1968, str. 57—61; İsa Şimşek, »Karabaş Baba Merasimi«, Sesler, br. 45, 1970, str. 50—52; »Sanatlar Hakkında Destan«, Sesler, br. 46, 1970, str. 51—53; İsa Şimşek, »Folklorumuz«, Sesler, br. 49, 1970, str. 66—69; İkramiye Çako, »Manâler«, Sesler, br. 54, 1970, str. 68—69; Bayram İbrahim, »Prizren'de Türkçe Mahalle Adları«, Sesler, br. 83, 1974, str. 92—95 i »Türk Dili«, br. 271, Ankara — Nisan 1974, str. 594—595. Međutim, nešto od ovog sabranog materijala nije originalna prizrenska narodna tvorevina, nego ista ili nešto izmijenjena verzija priča, pjesama, narajalica itd. koje su ponikle u Turskoj ili ostalim rumeljskim krajevima.

¹² Süreyya Yusuf, »Prizren Türkçesinde Kimi Yabancı Ögeler«, Çevren, br. 3, Priština — 1974, str. 32—38 i »Prizren Masallarından«, isti časopis i broj, str. 108—114.

¹³ O makedonskim turskim govorima objavljeni su sljedeći radovi: D. Гаджанов, »Мюсюлманско население в новосвободените дели«, Софија, 1916, str. 52; T. Kowalski, »Les Turcs balkaniques«, Revue intern. des études balkaniques, Beograd, V, 1936, str. 420—430; isti autor, »Osmanisch-türkische Volkslieder aus Macedonien«, WZKM, 33, 1926, str. 166—231; T. Маневич, »Прилог проучванија говора јирука у Македонији«, Личнословенски филолог, XX, 1—4, 1954, str. 333—340; Д-р. Оливера Јашар Настева, »Турскиот говор во гостиварскиот крај«, Собрание на општината Гостивар, Гостивар — 1977, str. 275—306; Suzanne Kalkuk, »Le dialecte Turc d'Ohrid en Macédoine«, Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, Tomus XXVI (2—3), 1972, str. 227—282; János Eckman, »Dümler (Makedonya) Türk Ağzı«, Türk Dil Araştırmaları Yıllığı — Belleten, Ankara — 1960, str. 189—204 i »Kutamova (Makedonya) Türk Ağzı«, Nîmet Armağanı, Ankara — 1962, str. 111—144; G. Németh, U knjizi Die Türkische Sprache in Ungarn im siebzehnten Jahrhundert [(Bibliotheca Orientalis Hungarica XIII), Budapest — 1970] članak pod naslovom »Die türkische Mundart von Starı — Bar«, str. 130—144; G. Hazai, »Beiträge zur Kenntnis der türkischen Mundarten Macedoniens«, RO XXIII, I, 1960, str. 83—100; isti autor, »Принос към въпроса за класификацията на балканските Турски говори«, Езиковедско-етнографски узледвания в памет на акад. Стоян Романски, Софија

pokušao da naučno analizira nijedan turski govor na Kosovu. Rađeći na jednoj velikoj studiji o rumelijskim turskim govorima, veliki mađarski turkolog Nemet je, komparativno ih analizirajući, izvršio generalnu podjelu ovih govora na dvije velike grupe, istočnu i zapadnu. U zapadnu grupu rumelijskih turskih govora, po Nemetu, spadaju i svi govori Turaka koji žive u Jugoslaviji.¹⁴ Smatram, međutim, da u ovu grupu spadaju i turski govori na sjeverozapadu Grčke i u nekim pograničnim predjelima Albanije. Ali pošto su ovi govori izvan Jugoslavije gotovo izumrli, a turski govori u Jugoslaviji, odolijevajući mnogim uticajima, uspjeli da sačuvaju svoju originalnost i dan-danas žive i razvijaju se, smatram, da se zapadni turski govori po svojim osobenostima slobodno mogu podijeliti opet na dvije nešto manje skupine, na grupu turskih govora u Makedoniji i grupu turskih govora na Kosovu. U kosovske turske govore spadaju govori Turaka koji žive u gradovima i selima širom ove oblasti, u Prizrenu, Prištini, Peći, Gnjilanu, K. Mitrovici, Novom Brdu, Vučitrnu i u selima Mamuši i Janjevu. Za sve ove govore kao osnova može se uzeti prizrenski turski govor, jer mnoge osobenosti ovog govora su zajedničke za sve ostale govore.

U ovoj studiji osobenosti prizrenskog turskog govora podijelio sam na dva dijela: fonetičke osobenosti i morfološke osobenosti prizrenskog turskog govora. Za sve primjere koje sam naveo dao sam i prototip na književnom (istanbulskom) turskom jeziku.

Da bih odredio osobenosti raznih fonema, upotrebljavao sam sljedeće znakove:

ˉ : znak za dugi vokal.

˘ : znak za naglašavanje upola tankog vokala.

⊃ : znak za označavanje da se riječi koje su uzete kao primjer i pored toga što se odvojeno pišu čitaju kao jedna riječ.

Ḳ : meko »l«.

Ḳ : tvrdo »l«.

() : riječi uzete kao primjer mogu se dvojako upotrebljavati, tj. izgovarajući i slova obilježena zagradom i bez njih.

1960, str. 505—510; Louis K. Kato-
na, »Le dialecte turc de la Macé-
doine de l'ouest«, TDAY — B, An-
kara — 1969, str. 57—194 i dr.

¹⁴ J. Németh, »Zur Einteilung
der türkischen Mundarten Bulga-
riens«, Sofia — 1966, str. 10—20.

I

FONETIKA

A

Vokali

§ 1. Od svih vokala koji postoje u turskom jeziku »a, e, ı, i, o, ö, u, ü«, u prizrenskom turskom govoru ne upotrebljava se samo vokal »ö«. Osim vokala »a, ı, o, u«, koji se upotrebljavaju na poseban način, svi ostali se upotrebljavaju onakvi kakvi su u književnom turskom jeziku. U daljem radu nastojaću da što bolje prikazem promjene na koje nailaze vokali »a, ı, o, u« i kako se upotrebljavaju u prizrenskom turskom govoru.

§ 2. Vokal »ö« se uopšte ne upotrebljava. Njegovo mjesto zauzima vokal »ü«. »Ü« koji se upotrebljava na mjestu vokala »ö« izgovara se isto kao i ostali »ü« vokali: ürümce < örümce (pauk), üçüs < öküz (v), çüstebek < köstebek (krtica), düşek < döşek (dušek — postelja), çüp < çöp (otpaci), süg- < söv- (psovati), cür- < gör- (vidjeti), üg- < öv- (hvaliti), üde- < öde- (platiti) ...¹⁵

§ 3. U nekim riječima vokali »â, i, ò, ü« kada se nalaze iza nekog konsonanta »ļ«, izgovaraju se nešto mekše od tvrdih vokala »a, ı, o, u«. Zbog toga smo ih nazvali *polumekim vokalima*: işlâ < iyi (dobro), lâlê < lâlê, (lala), patlât- < patlat- (puknuti), fırlân- < fırlan- (skočiti), hazırlân- < hazırlan- (spremiti se), zıngırlâk < zıngırlak (zvono, zvečka), açlık < açlık (glad), kışlık < kışlık (zimnica), horlök < horluk (bruka).¹⁶

Podjelu vokala prizrenskog turskog govora možemo prikazati sljedećom šemom:

	Ravni vokali		Okrugli vokali	
	Široki	Uski	Široki	Uski
Tvrđi vokali	a	ı	o	u
Polumeki vokali	â	î	ò	ù
Meki vokali	e	i	ö	ü

Dugi vokali

§ 4. U prizrenskom turskom govoru, kao i u savremenom književnom turskom jeziku, dugih vokala nema. I u riječima uze tim iz arapskog i persijskog jezika dugi vokali se, po pravilu, kratko

¹⁵ Pogl. § 56.

124, 126, 130, 131, 132, 133, 134, 135,

¹⁶ Pogl. § 49, 110, 121, 122, 123,

136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143.

izgovaraju. Međutim, postoje riječi u kojima nailazimo na dugi vokal. Kada se ta promjena vrši? U prizrenskom turskom govoru, konsonanti »h, j« i »ayn« u slučaju da se nalaze između dva vokala, prilikom izgovora, ispadaju, a ova dva vokala se izgovaraju kao jedan dugi: *ilık* (iyilik — dobrotu), *bük* (büyük — velik), *sāt* (sa'at — sat), *cemāt* (cema'at — skup, džemat), *lāna* (lahana — kupus), *menfāt* (menfa'at — korist), *zīn* (zihin — razum, oštroumnost, pamet), *nūt* (nuhut, nohut — vrsta graha), *tōm* (tohum — sjeme), *mārebe* (muharebe — borba, boj, bitka), *mācir* (muhacir — iseljenik, emigrant). Vrlo rijetko vokal koji se nalazi ispred konsonanta j izgovara se dugo: *ī, iy* (iyi — dobar, a, o), *çū* (köy — selo). Posebno treba naglasiti da se u imperativu,¹⁷ uzviku,¹⁸ u pokaznim zamjenicama¹⁹ i prilozima²⁰ ponekad nalazi dugi vokal: *ā* (aha — aha), *tē, štē* (ište — evo), *bāk!* (pogledaj!), *dūr!* (stani!), *tā, dā* (daha — do, još).

Diftong

§ 5. Slobodno se može reći da prizrenskom turskom govoru diftonzi ne odgovaraju. Međutim, pored toga, ispadanjem konsonanta »h, ğ i v« dolazi do stvaranja diftonga. Najčešće se sreće diftong »ou« i nešto rjeđe diftonzi »ua, au«: *tuaf* < *tuhaf* (čudno), *arzuāl* < *arzuhal* (molba), *lāusa* < *loğusa* (porodilja), *dauļ* < *davul* (bubanj), *kaun* < *kavun* (dinja), *yaut* < *yahut* (ili), *souk* < *soğuk* (hladno). Ponekad se može naići i na diftong »ai« i »ai«: *air* < *ahir* (štala).

§ 6. U nekim riječima koje su pozajmljene iz stranih jezika vokal i pretvara se u y ili se između dva vokala ubacuje y kao interkalarni konsonant: *ayle* < *aile* (porodica), *hayin* < *ha'in* (zloban, zao), *C Brayil* < *Cebrail* (Džebrail), *radiyon* < *radion* — *ra-dyo, dayimi* < *daimi* (uvijek, stalno).

§ 7. Rva jednaka vokala, jedan pored drugog u ovom govoru ne postoje. I u slučaju da postoje, jedan uvijek ispada, a drugi se izgovara ili dugo ili veoma kratko.²¹

Vokalna harmonija

§ 8. U prizrenskom turskom govoru kao rezultat upotrebe svih vokala (tvrđi, meki; okrugli, ravni i uski, široki) bez ikakvih pravila mogu tvrditi da vokalne harmonije nema. Pravilima vokalne harmonije ne podliježe ni korijen riječi ni sufixi koji se dodaju:

¹⁷ Pogl. § 129.

¹⁸ Pogl. § 153.

¹⁹ Pogl. § 117.

²⁰ Pogl. § 151.

²¹ Pogl. § 4.

a) Ako se na kraju višesložne riječi nalazi otvoreni slog, onda umjesto vokala »i, u, ü«, u prizrenskom turskom govoru uvijek, bez izuzetka stoji vokal »i«: aci < acı (gorko), tatlı < tatlı (slatko), altı < altı (šest), kapi < kapı (vrata), saksı < saksı (posuda za cvijeće, saksija), yazi < yazı (pismo), kuzi < kuzu (jagnje), turşi < turşu (turšija), koyşi < komşu (susjed), çüpri < köprü (most), üli < ölü (mrtav, mrtvac), üti < ütü (pegla). Ali: ayo < ayı, dayo < dayı.²²

— Akuzativni nastavak »i« ni na kraju tvrdih riječi ne podliježe pravilima vokalne harmonije i uvijek se upotrebljava kao »i«: kızı < kızı (djevojku), kılı < kılı (dlaku), sapi < sapı (dršku), ağacı < ağacı (drvo), buni < bunu (ovoga).²³

— Sufiks »-li« upotrebljava se samo u datom obliku: kanlı < kanlı (krvav), saplı < saplı (s drškom), kılı < kılı (dlakav), koşlı < kollu (s rukavima), tuzlı < tuzlu (slan), morlı < morlu (modar), çamurlı < çamurlu (blatnjav), çözü < köylü (selak), çöpüklü < köpüklü (pjenast, pjenušav).

— Posesivni nastavak »i« uvijek se upotrebljava kao takav: ati < atı (njegov konj), adı < adı (njegovo ime), kapısı < kapısı (njegova vrata), kozi < kozu-cevizi (njegov orah), suyi < suyu (njegova voda), çüyi < köyü (njegovo selo), çüprüsi < köprüsü (njegov most). Ako se nakon ovog nastavka nalazi padežni sufiks, onda posesivni sufiks »i« prelazi u svoj tvrdi parnjak »ı«: atının (njegovog konja), adının (njegovog imena), kapısını (njegovih vrata), evine < ivine (njegovoj kući), çitabını < kitabını (njegovu knjigu), tefterinde < defterinde (u njegovoj svesci), bardagından < bardagından (iz njegove čaše). Posesivni nastavak »i« nakon okruglih vokala ne trpi nikakve transformacije: tuzı < tuzu (soli), koli < kolu (ruku), çocogı < çocuğu (dijete), cüzi < gözü (oko), tüyi < tüyü (pero), süzi < sözü (rijeci), çüpügi < köpüğü (pjenu) topozi < topuzu (buzdovan). Ali ako iza njega slijedi padežni nastavak, »i« se transformiše u okrugli vokal: tuzunun, kolonon, çocogonon, cüzünün, tüyünde, süzüne, çüpüünü, topozonda.

— U sufiksu za prezent I usljed uticaja glasa »y« stoji uvijek glas »i«: ali < alıyor (uzima), geli < geliyor (dolazi), vuri < vuruyor (udara), cüri < görüyor (vidi), oli < oluyor (biva). U negativnom obliku ovaj nastavak glasi »-mey/-may«: almıym < almıyorum (ne uzimam), gelmeyısın < gelmiyorsun (ne dolaziš), olmay < olmuyor (ne biva), biz yapmıysık < biz yapmıyoruz (mi ne pravimo), üsümeymısın < üşümüyorsunuz (zar ti nije hladno).²⁴

— Sufiks »-ci« se uvijek upotrebljava s vokalom »i«: fırıncı < fırıncı (pekar), tatlıcı < tatlıcı (slastičar), arabacı < arabacı (kolar), solcı < solcu (ljevičar), kuyumcı < kuyucu (zlatar), sütçi < sütçü (mljekar), cüzükçi < gözükçü (optičar).

²² Pogl. § 33.²³ Pogl. § 114.²⁴ Pogl. § 121.

I rednim brojevima sufiks »-ci« se upotrebljava na isti način: *altıncı* < *altıncı* (šesti), *on dokuzoncu* < *on dokuzuncu* (devetnaesti), *kırkıncı* < *kırkıncı* (četrdeseti), *ononcu* < *onuncu* (deseti), *otuzoncu* < *otuzuncu* (trideseti), *üçüncü* < *uçüncü* (treći), *derdinci* < *dördüncü* (četvrti), *yüzüncü* < *yüzüncü* (stoti), *milyoncu* < *milyoncu* (milioniti).

— Ovako je i kod sufiksa za 3. lice određenog perfekta: *kırdı* < *kırdı* (slomio je), *kaçtı* < *kaçtı* (pobjegao je), *aıldı* < *aldı* (uzeo je), *uçtı* < *uçtu* (poletio je), *oldı* < *oldu* (bilo je), *korktı* < *korktu* (uplašio se), *vurdi* < *vurdu* (udario je), *dügdü* < *dövdü* (istukao je), *üptü* < *öptü* (poljubio je), *büyüdi* < *büyüdü* (porastao je), *süpürdi* < *süpürdü* (pomeo je), *cürdi* < *gördü* (vidio je).²⁵

— Upitna čestica »mi?« se uvijek upotrebljava u istom obliku, tj. s mekim vokalom: *Bana mi?* < *Bana mı?* (Zar meni?), *kalsın mi?* < *kalsın mı?* (Da li da ostane?), *Kılsın mi?* < *Kılsın mı?* (Da li da klanja?), *Çok mi?* < *Çok mu?* (Je li mnogo?), *Ucuz mi?* < *Ucuz mu?* (Je li jeftino?) *Cülsün mi* < *Gülsün mü?* (Da li se smije?), *Üljü mi?* < *Ölü mü?* (Je li mrtav?).

— Umjesto sufiksa za 3. lice neodređenog perfekta *-miş*, *-miş*, *-muş*, *-müş* upotrebljava se samo *-miş*: *Kırmış* < *Kırmış* (On je slomio), *Kalmış* < *Kalmış* (Ostao je), *Kopmuş* < *Kopmuş* (Prekinuo se), *Vurmuş* < *Vuruyormuş* (On udaraše), *Durmuş* < *Durmuş* (On stajaše), *Çözölmüş* < *Çözölmüş* (Odvezalo se, riješilo se), *Ölmüş* < *Ölmüş* (Umro je). I broj *altmış* < *altmış* (šezdeset) upotrebljava se uvijek u istom obliku.

b) U nastavcima koji slijede iza riječi završenih zatvorenim slogom vokal i se upotrebljava kao vokal »ı«:

— U genitivnom nastavku: *evin* < *evin* (kućni), *yeşilin* < *yeşilin* (zelenog), *incenin* < *incenin* (tankog), *ipin* < *ipin* (konopov), *keçenin* < *keçenin* (ćulahov, vrsta kape), *süpürçenin* < *süpürçenin* (metlin). Međutim, iza riječi u kojima je posljednji vokal okrugli, vokal genitivnog sufiksa takođe postaje okrugli: *tütünün* (duhana), *çüpügün* < *küpügün* (pjene), *doston* < *dostun* (prijatelja), *buzun* (leđa).²⁶

— U posesivnom sufiksu za 1. i 2. lice jednine i množine uvijek se upotrebljava tvrdi vokal: *eğimin* < *elimin* (moje ruke), *kağemimıs* < *kalemimiz* (naša olovka), *kapınıs* < *kapınız* (vaša vrata), *hiçbirınızın* < *hiçbirinizin* (niko od vaših), *çımsemıs* < *kimsemiz* (niko naš). Ali iza riječi u čijem se posljednjem zatvorenom slogu nalazi okrugli vokal, posesivni sufiksi za 1. i 2. lice jednine i množine upotrebljavaju se kao »-um, -un, -umus, -unus«, -üm, -ün, -ümüs, -ünüs« i sufiksi kojih u drugim turskim govorima nema »-om, -on, -omos, -onos«: *sapunum* /un, /-umus, /unus (moj, tvoj, naš, vaš sapun), *süzüm* /ün, /-müs, /nüs (moja, tvoja, naša, vaša riječ), *çocogom* /-on, /-omos, /-onos (moje, tvoje, naše, vaše dijete).

²⁵ Pogl. § 123.²⁶ Pogl. § 113.

— Nastavak za množinu svih glagolskih vremena »-lar, -ler« uvijek se upotrebljava kao »-lâr«: celdîlâr < geldiler (došli su), cürdîlâr < gördüler (vidjeli su), buldîlâr < buldular (našli su).²⁷ Ali sufiks koji označava množinu imenica, kao i u književnom turskom jeziku, upotrebljava se u oba oblika »-ler, -lâr«: cülîler < güller (ruže), bülbülîler (slavuji), eîller (ruke), suîlar (vode), kollâr (ruke, rukavi), somonlar < somunlar (okrugli hljeb).²⁸

— Prilikom mijenjanja glagola u sva vremena upotrebljava se vokal »i«: verisin /-sık, /-nınıs < veriyorsun /-uz, /-sunus (daješ /-mo, /te), isteri /-sın, /-sık, /-sınıs < isterim /-sin, /-riz, /-siniz (hoću /-eş, /-emo, /-ete), cülmişim /-sın, /-sık, /-sınıs < gülmüşüm /-sün, /-üz, /-sünüz (smijao sam se /-si se, /-smo se, /-ste se), itd.²⁹

Isti je slučaj i kod sufiksa koji se upotrebljavaju umjesto glagola »biti«: erçeksın /-tır, /-sık, /-sınıs, /-tırîlâr < erkeksin /-dir, /-iz, /-siniz, /-tirlar (muškarac si, je, smo, ste, su) ... Ali ako se u korijenu riječi nalazi okrugli vokal, onda se i vokali u sufiksa transformišu u okrugle: çocukson /-tor, /-sok, /-sonos, /-torîlâr < çocuksun /-tur, /-uz, /-sunuz, /-turlar (dijete si, je, smo, ste, su), büyüksün, /-tür, /-sük, /-sünüs, /-türîlâr < büyüksün /-tür, /-üz, /-sünüz, /-türler (velik si, je, veliki smo, ste, su), kulsum /-dur, /-suk, /-sunus, /-durîlâr < kulum /-sun, /-dur, /-uz, /-sunuz, /-durlar (rob si, je, smo, ste, su) ...

— Sufiks kauzativa »-dir« upotrebljava se u oblicima »-dır, -dur, -dür, -dor«: endır- < indir- (snijeti), durdur- (zaustaviti), cüldür- < güldür- (nasmijati nekoga), doîdor- < doldur- (napuniti).

— Sufiksi »-ik, -il, -ir, -iş, -it, -lik, -siz« upotrebljavaju se uvijek sa vokalom »ı«: çesık < kesik (porezan), silık < silik (izbrisan) içil- < içil- (napiti se), denıl- < denil- (biti rečeno), cezın- < gezin- (šetati se), sevin- < sevin- (obradovati se), çevir- < çevir- (okrenuti), bitir- < bitir- (završiti), binış < binış (penjanje), egrit- < eğrit- (iskriviti), îlik < iyilik (dobrota), cençlık < gençlik (mladost), bensıs < bensız (bez mene), eîsıs < elsız (bez ruke), ülçısıs < ölçüsüz (bez mjere) ...

d) Sufiksi »-ce(s), -ca(s)«, »-sa, -se« i postpozicija »-len« uvijek se upotrebljavaju u mekom obliku: Sırpçe < Sırpça (srpski jezik), Arnauçe < Arnavudça (albanski jezik), alinces < alınca (čim se uzme), motrases (kızkardeşçe — sestriński),³⁰ bulurse < bulursa (ako nađe), ayaklen < ayakla (nogom), çapaylen < çapa ile, çapayla (s motikom), suylen < suyle (su ile — s vodom), kuşlen < kuşla (kuş ile — s pticom).

— Sufiks za pravljenje gerundiva »-ken« upotrebljava se u obliku »-çes«: kılırçes (kılırken, kılır iken — klanjajući), vururçes (vururken — udarajući), ülürçes (ölürken — umirući), okorçes (okurken — čitajući).

²⁷ Pogl. § 3, 49. i paragrafe svih glagolskih vremena.

²⁸ Pogl. § 110.

²⁹ Pogl. § 121, 122, 124.

³⁰ Pogl. § 113, 116, 117, 118, 119.

— Sufiks za kondicional oba perfekta, kondicionala ako se stavlja direktno na glagolsku osnovu upotrebljava se kao »-sa«: bułsa (Ako bi ili kad bi našao), cüłsa < güłse (Ako bi ili kad bi se smijao), biłsa < bilse (Ako bi ili kad bi znao), sevsaydı < sevseydi (Da je volio), sevsaymıř < sevseymıř (Da je volio) . . .³¹ Međutim, ako se kondicionalni sufiks nalazi na proširenoj glagolskoj osnovi perfekta, futura i prezenta II, onda se upotrebljava kao »-se«: celmıse < gelmiřse, ceıcegeıse < gelecekse, ceıırse < gelırse, yapmıřelar < yapmıřsalar, kodısem < koduysam, saıacagısek < saıacaksak, durursenis < durursanıız . . .³²

Mutacija vokala

§ 9. U prizrenskom turskom govoru mutacija vokala je dosta rijetka pojava, i to uglavnom u stranim riječima. Pojavljuje se u četiri vida:

a) Progresivna mutacija vokala: halında < halinde (u svom stanju), vakıt < vakit (vrijeme), mümçün < mümkün (mogućnost), çestene < kestene (kesten), ferece < ferace (feredža), meytüp < mektup (pismo), karanca < karınca (mrav), maksım < ma'sum (malo dijete), çires < kiraz (trešnjia).

b) Regresivna mutacija vokala: çüver < koyver (pusti), zından < zindan (tama), tene < tane, dane (komad, zrno).

c) Progresivna i regresivna mutacija vokala: řefteli < řeftali (breskva).

d) Opřta mutacija u pogledu mekoće, odnosno tvrdoće: bıçki < bıçkı (testera), sefte < siftah (prvi put), pełit < palut — palıt (vrsta drveta).

Izdvajanje vokala od istovetnosti

§ 10. Suprotna pojavi mutacije vokala u pogledu njihove mekoće, odnosno tvrdoće, labijalizovanosti, odnosno neutralnosti, zavısnıo od toga da li su vokali řiroki ili uski, je pojava permutacije vokala. Mnogi primjeri permutacije vokala zapravo spadaju u ovu pojavu. Ova glasovna permutacija se pojavljuje uglavnom u viře-složnim riječima, i to u dva vida: progresivnom i regresivnom:

a) progresivna permutacija: kařık < kařık (kařıka), candırma < jandarma (žandar),

b) regresivna permutacija: fekat < fakat (ali), ļausa < loğusa — grčki: lehusa (porodilja), müftaç muftaç (zavısan), fesļıgen < fesleğen (bosıok), bıçak < bıçak (nož).

³¹ Pogl. § 128, 136, 143.

³² Pogl. § 144, 145, 146, 147.

Promjena vokala

§ 11. Usljed uticaja nekog vokala ili konsonanta neki vokali doživljavaju promjenu. Ovom promjenom ne samo što se ne uspostavlja vokalna harmonija nego u prizrenskom turskom govoru može dovesti i do njenog potpunog poremećaja. Promjenu vokala možemo posmatrati u šest vidova:

1. Umekšavanje tvrdih vokala.
2. Prelazak mekih vokala u tvrde.
3. Sužavanje širokih vokala,
4. Proširivanje uskih vokala.
5. Prelazak ravnih vokala u okrugle.
6. Prelazak okruglih vokala u ravne.

1. Umekšavanje tvrdih vokala

§ 12. Neki vokali se neposredno pod uticajem vokala ili konsonanata koji se nalaze pored njih mijenjaju. Ova promjena je veoma česta u ovom govoru, a obuhvata i strane riječi. Možemo je posmatrati ovako klasificiranu:

§ 13. *a* > *e*: *acemi* < *acami* (neiskusani), *ferece* < *ferace* (feredža), *şeftelji* < *şeftali* (breskva), *tene* < *tane* (zrno, komad), *fekat* < *fakat* (ali), *anteri* < *entari* (haljina), *çestene* < *kestane* (kesten). Kao što vidimo, većina navedenih primjera su strane riječi.

§ 14. *ı* > *i*: Pod uticajem nekih konsonanata, »i« koje se nalazi na početku, u sredini ili na kraju riječi, prelazi u svoj meki parnjak »i«. Međutim, »i« na kraju riječi uvijek se pretvara u »i«: *hiyar* < *hıyar* (krastavac), *kaşık* < *kaşık* (kaşika), *bıçak* < *bıçak* (nož), *kayış* < *kayış* (opasač), *yika-* < *yika-*.

§ 15. *u* > *ü*: Promjena vokala »u« u vokal »ü« veoma je rijetka, i to u riječima pozajmljenim iz stranih jezika. Uglavnom se umekšava vokal koji se nalazi u sredini riječi: *meytüp* < *mektup* (pismo), *müftaç* < *muhtaç* (ovisan), *müsafir* < *musafir* (gost), *müezin* < *muazzin* (mujezin).

2. Prelazak mekih vokala u tvrde

§ 16. Prelazak mekih vokala u tvrde može biti na početku, u sredini i na kraju riječi:

§ 17. *e* > *a*: Ova pojava se najčešće dešava u sredini i na kraju riječi: *sevma* < *sevme* (voljenje, ne voli!), *ütma* < *ötme* (cvrkutanje, ne cvrkući), *dema* < *deme* (kazivanje, ne kaži).

§ 18. *i* > *ı*: Prelazak vokala »i« u vokal »ı« se dešava u sredini i na kraju riječi: *vakıt* < *vakıt* (vrijeme), *zından* < *zindan*

(tama), kadayif < kadayif (vrsta kolača), pinir < peynir (sir), için < için (zbog), sinir < sinir (živac), benim < benim (moj), senin < senin (tvoj), yememişim < yememişim (nisam jeo), gezici < gezici (šetač), çelinces < gelince (čim dođe), haļında < halinde (u svom stanju).³³

§ 19. *ü* > *u*: Ova promjena se najčešće dešava u sredini riječi: u(h)f < üf (uh), burgi < bürgü (svrdlo).

3. Sužavanje širokih vokala

§ 20. Ovu promjenu možemo sresti kako u korijenu riječi tako i u sufiksima koji se dodaju:

§ 21. *a* > *i*: candırma < jandarma (žandar),

§ 22. *a* > *u*: Ova promjena je veoma rijetka: francula < francala (vrsta hljeba).

§ 23. *e* > *i*: Pod uticajem poluvokala »y«, vokal »e« se pretvara u vokal »i«. Do ove pojave dolazi podjednako i u turskom i u stranim riječima. Najčešće se transformiše srednji vokal prvog sloga: çefin < kefen (čaršaf u koji se umotava mrtvac), şirit < şerit (traka, obrub), yini < yeni (nov), bilizik < bilezik (narukvica).

§ 24. *o* > *u*: I ova promjena je veoma rijetka: kuy- < koy- (staviti), nüt < nuut < nuhut < nohut (vrsta graha).

§ 25. *o* > *ü*: çüver- < koyver- (pustiti).

§ 26. *ö* > *ü*: Ni u jednom zapadno-rumelijskom govoru glas »ö« ne postoji. Umjesto njega upotrebljava se vokal »ü«: ülmek < ölmek (umrijeti), ülçi < ölcü (mjera), üle < öyle (onako), ügi < övey (polusrodstvo), çü < köy (selo), büle < böyle (ovako), dün- < dön- (vrtjeti se), sük- < sök- (oporiti), cümüş < gömüş (srebro), düşek < döşek (dušek), bübrek < böbrek (bubreg), cüs < göz (oko), cür- < gör- (vidjeti), ün < ön (prednja strana), çüle < köle (rob), süg- < söv- (psovati).

4. Proširivanje uskih vokala

§ 27. *i* > *e*: Ova promjena je veoma rijetka, i to uglavnom u sredini riječi: cece < gice (noć), bare(m) < bari (bar), sefte < sifte (prvi put).

§ 28. *u* > *o*: Promjena kao ova dešava se veoma često kako u prvom, tako i u ostalim slogovima riječi, sasvim suprotno pravilima male vokalne harmonije: Yonos < Yonuz (Yunuz), toporlak < topurlak (okrugao, loptast), bogday < buğday (pšenica), dova < du'a (molitva), çocuk < çocuk (dijete), dokos < dokuz (devet), to-

³³ Pogl. § 8.

pos < topuz (buzdovan), yogort < yoğurt (jogurt), koyon < koyun (ovca), oko- < oku- (čitati), dokon- < dokun- (dirati), barot < barut, Stambol < Istanbul, omozonda < omuzunda (na njegovom ramenu), vapor < vapur (brod), komor < kumar (kocka), otos < otuz (trideset), ayakyolon < ayakyolu, abdesthane (klozet).

U nekim riječima se u prvom slogu, umjesto »u« koje se upotrebljava u istanbulskom turskom dijalektu nalazi vokal »o«. Ovo su riječi koje su sačuvalе svoj stari oblik: oyan- < uyan- (probuditi se), ogra- < uğra- (svratiti), osan- < usan- (biti dosadno), yokari < yukarı (gore).³⁴

§ 29. *i* > *e*: Vrlo rijetka pojava: sefte < siftah.

5. Prelazak ravnih vokala u okrugle

§ 30. *i* > *ü*: Na ovu promjenu se može naići kako u izvornim turskim riječima, tako i u stranim. Uglavnom se nalazi u sredini riječi: büber < biber (paprika), eļdüven < eldiven (rukavica), merdüven < merdiven (stepenice), ümüt < ümit (nada), südük < sidik (urin, mokraća), üftar < iftar (ramazanska večera), hüzmeçar < hizmeçtâr (sluga), düver- < deyiver- (kazati), ütöver- < itiver- (gurnuti), dübek < dibek (stupa), mümçün < mümkün (mogućnost).

§ 31. *a* > *o*: Rijetka pojava: babo < od »baba« — dede (djed), komor < kumar (kocka), aco < amica (stric).

§ 32. *e* > *o*: more < mere (bre, more).

§ 33. *ı* > *o*: ayo < ayı (medvjed), dayo < dayı (ujak).

§ 34. *ı* > *u*: Uzrok ovoj promjeni su svakako labijalni konsonanti: furun < fırın (pekara), yapuş- < yapış- (zalijepiti se), kupuş- < kapış-, kavga et. (svadati se).

6. Prelazak okruglih vokala u ravne

§ 35. *o* > *a*: lausa < loğusa (porodilja).

§ 36. *ö* > *e*: dert < dört (četiri).

§ 37. *u* > *ı*: Ova promjena se nalazi samo u nekoliko riječi: sıs- < sus- (šutjeti), maksım < ma'sum (maleno dijete).

§ 38. *u* > *i*: çibuk < çubuk (štap), miras < muraz (imanje koje djevojci daju roditelji prilikom udaje).

§ 39. *ü* > *ı*: henis < henüz (sad).

§ 40. *ü* > *i*: obir < öbür (onaj drugi).

Ispadanje vokala

§ 41. U prizrenskom turskom govoru pojava ispadanja vokala nije osobito česta. Usljed raznih fonetskih uticaja u nekoliko riječi možemo vidjeti ovu promjenu, i to u sredini i na kraju riječi:

³⁴ Pogl. § 104.

1. Kada se u dvosložnim ili višesložnim riječima, bile one same ili produžene nekim sufiksom, nalazi spirant ili poluvokal, dolazi do ispadanja vokala iz srednjeg nenaglašenog sloga: *aco* < *amica* (stric), *kazne* < *hazine* (riznica), *pişman ol.* < *peşiman ol.* (kajati se).

2. U prizrenskom turskom govoru dolazi do ispadanja vokala iz istih razloga kao i u književnom turskom jeziku: *diri* / *dirlik* (živost), *ileri* / *ilerle-* (napredovati), *oyun* / *oyna-* (igrati se), *ogol* / *oğlom* (moj sin).

3. Kada se riječima koje se svršavaju na vokal doda akuzativni sufiks, otpada vokal koji dolazi poslije interkalarnog »y«: *oray* < *orayı* (onamo), *bu kocay* < *bu kocayı* (muž), *kapiy* < *kapıyı* (vrata), *pirey* < *pireyi* (buva), *elbisey* < *elbiseyi* (odijelo), *parey* < *parayı* (para, novac), *vazifey* < *vazifeyi* (dužnost).

Umetanje vokala

§ 42. Ova pojava je u prizrenskom turskom govoru veoma rijetka, pa se može reći da je gotovo nema. Razlog zbog kojega ipak tu i tamo nailazimo na ovu pojavu je svakako olakšavanje izgovora ubacivanjem jednog vokala (i, i ili e) između dva konsonanta: *tilsim* < *tilsim* (amajlija), *çıkırık* < *çıkırık* (kolo, točak), *Beligrat* < *Belgrat*, *hücere* < *hücre* (ćelija), *radiyon* < *radio*, *fuliya* < *fulya* (vrsta pite), *ilkiyas* < *ilkyaz* (proljeće).

§ 43. I u nekim, zapravo arapskim riječima: »*akıl* < *akl* (pamet), *sabır* < *sabr* (strpljenje), *emir* < *emr* (zapovijed), *ümür* < *ömr* (život)«, kao što je slučaj i u književnom turskom jeziku i anadolskim govorima srećemo pojavu ubacivanja vokala. Ali ako se ovim riječima doda sufiks koji počinje vokalom ili ako se od njih pomoću glagola »*etmek* (činiti)« napravi složeni glagol, iste riječi se ponovo vraćaju u svoj prvobitni oblik: *aklım*, *sabretmek*, *emretti*, *ümri*, *kabri* ...

B

Konsonanti

§ 44. Sistem konsonanata u prizrenskom turskom govoru ne razlikuje se mnogo od sistema konsonanata u književnom turskom jeziku. Postoji dvadeset četiri konsonanta: *b*, *c*, *ç*, *d*, *f*, *g*, *ğ*, *h*, *j*, *k*, *l*, *l̂*, *m*, *n*, *p*, *r*, *s*, *ş*, *t*, *v*, *y*, *z*, *ẑ*.

§ 45. Kao što se vidi, svi konsonanti, osim dva izuzetka (*l*, *ẑ*), odgovaraju konsonantima u istanbulskom dijalektu. O svakom posebno nije potrebno govoriti, ali ćemo ih prikazati ovom šemom:

	Sumni				Sonanti			
	Eksplozivni		Frikativni		Eksplozivni		Frikativni	
	Zvučni	Bezvučni	Zvučni	Bezvučni	Zvučni	Bezvučni	Zvučni	Bezvučni
Labijalni	b	p	v	f	m			
Dentalni	d	t, ts	z	s			ɺ	
Prednjonepčani	c	ç	j	ş	n		ɺ, r, y	
Zadnjonepčani	g	k						
Grleni				h				

§ 46. Iz ove tabele smo vidjeli da je konsonant »meko g« (ğ) potpuno izbačen iz upotrebe. Umjesto njega se upotrebljava »tvrdo g«: dag < dağ (planina), bag < bağ (vinograd) saga < sağa (na desno), aga < ağa (aga, gospodin), agir < ağır (teško), igrenmek < iğrenmek (zgaditi se), bogay < boğuyor (davi, prevari), dogan < doğan (rođen), sogan < soğan (luk), bağışla- < bağışla- (pokloniti).

§ 47. U nekim riječima koje su u prizrenski turski govor ušle iz drugih jezika nalazi se konsonant »ž (j)«. Ovaj konsonant je naročito čest u riječima pozajmljenim iz srpskohrvatskog jezika: püjema < pijama, juga — uyuz, müjde (muštuluk), jałuzin — jaluzin (kapci na prozoru protiv sunca).

§ 48. Kao što se može vidjeti na datoj tabeli, u prizrenskom turskom govoru postoje dva konsonanta »l«. Konsonant »l« je tvrd i nastaje dodiranjem jezika i vrhova zuba i u riječima se nalazi ispred ili iza tvrdog vokala. Ali ponekad možemo naići na »tvrdo l'« (ɺ) na mjestu na kojem bi trebalo da se nalazi meko: yaɺı < yalı (keji), puɺlı < pullu (s dugmadima), sakaɺlı < sakalı (bradat), anaɺı < alını (njegovo čelo), aɺım < alıyorum (uzimam), akaɺı < akli (njegova pamet), baɺlı < ballı (medeni), yoɺlen < yolla (putem)...

§ 49. Drugi konsonant »l« je mekan. Nalazi se u riječima prije ili poslije mekog vokala i nastaje dodiranjem vrha jezika i zubnog mesa. Ali i ovo »l« ponekad nalazimo na mjestu na kojem bi po pravilu trebalo da stoji tvrdo: isɺla < iyi (dobro), beɺinde < belinde (na struku), aɺlıgına < açlıgına (svoju glad), paɺlaɺırma < patlatma (udaranje), paɺlaɺ (puca), paɺlaɺmak < payklamak — temizlemek (čistiti), ɺorɺlaɺ < körler (slijepci), birɺlık < birlik (jedinstvo), eɺine < eline (njegovoj ruci), hoɺloɺ < horluk (bruka), kiɺlaɺık < kır-langıç (lastavica), ziɺıɺlaɺ < çingirak (zvono, zvečka), kaɺıɺlaɺ < katiller (ubice).³⁵

³⁵ Pogl. § 3.

§ 50. U prizrenskom turskom govoru postoji i jedan glas koji ćemo obilježiti sa dva konsonanta »tʃ«. Ovaj glas odgovara srpsko-hrvatskom glasu »c« i nalazi se u riječima preuzetim iz srpskohrvatskog jezika: Tʃarina — gürmük, tʃigare — sigara, komoviʃa — komoviča, militiʃ — polis (milicioner).

Promjena konsonanata po zvučnosti

Prelazak bezvučnih konsonanata u zvučne

§ 51. *t > d*: Kada se na višesložnu riječ koja svršava konsonantom »t« doda nastavak koji počinje vokalom »t« prelazi u svoj zvučni parnjak »d«: defek < tefekt (defekt), fiyadi < fiati (cijena), sepedim < sepetim (moja korpa), rüdbe < rütbe.

§ 52. *k > c*: cemik < kemik (kost), cendi < kendi (svoj).

§ 53. *k > g*: Kada se na riječ koja svršava konsonantom »k« doda nastavak koji počinje vokalom, tada »k« prelazi u konsonant »g«: tabagi (tabak — tanjir), çüpegi (köpek — pas), bragay (birakmak — ostaviti, baciti), cüzügi(y) (gözükmek — pojaviti se), çogi (çok — mnogo).

§ 54. Konsonant »k« kada se sticajem okolnosti nađe kao veza između dvije riječi ili između riječi i sufiksa te se na taj način nađe u sredini između dva vokala, takođe prelazi u konsonant »g«: cideceg imiʃ < gidecek imiʃ — gidecekmiʃ (git = ici), yapacag imiʃ < yapacak imiʃ < yapacakmiʃ (yap = činiti), yog imiʃ < yok imiʃ — yokmuʃ yok = nema). Ovakav prelazak bezvučnih konsonanata u zvučne možemo vidjeti još i u riječi: migdar < miktar (mjera, količina).

§ 55. *k > y*: Ova promjena je veoma rijetka: meytüp < mak-tup (pismo), meytep < mektep (škola).

§ 56. *ç > c*: Kada se na riječ koja svršava konsonantom »ç« doda sufiks koji počinje vokalom, konsonant »ç« prelazi u svoj zvučni parnjak »c«: agaci (agaç = drvo), kısac imiʃ (kısac = kliješta).

§ 57. *h > y*: Ova promjena je u prizrenskom turskom govoru veoma česta. Gotovo svi primjeri su zapravo riječi očuvane u svom prvobitnom obliku: beyane < behane (mana), ayret < ahiret (drugi svijet, zagrobni život), şayin < şahin (soko), eyali < ehali (narod), say < sahih (stvarno, istinito), cayil < cahil (neznalica), vallyai < vallahi (Boga mi!).

Prelazak zvučnih konsonanata u bezvučne

§ 58. *b > f*: Za ovu promjenu može se reći da je gotovo i nema. Za sada postoji samo jedan primjer: tomofiļ < otomobil (automobil).

§ 59. *d > t*: Veoma rijetka pojava: *tefter < defter* (sveska), *teste < deste* (buket), *testi < desti* (zemljana posuda za vodu); *tiçen < diken*.

§ 60. *c < ç*: Veoma rijetka pojava: *harç < harc* (trošak), *borç < borc* (dug).

§ 61. *v > f*: Ima malo primjera: *kofa < kova* (sud za nošenje vode), *mefsim < mevsim* (godišnje doba), *mafet- < mahvet-* (uništiti, upropastiti).

§ 62. *v > k*: *oklak < oklava*.

§ 63. *v > p*: Postoje samo dva primjera: *depşır- < devşır-* (ognojiti se), *tapşan < tavşan* (zec).

§ 64. *z > s*: Ova promjena se dešava samo na kraju riječi: *kıs < kız* (djevojka), *kos < koz* — *ceviz* (orah), *bis < biz* (mi), *beyas < beyaz* (bijel), *karpus < karpuz* (lubenica), *magdonos < magdanoz* (peršun), *cidemes < gidemez* (ne može ići), *yapmas < yapmaz* (nepravi), *domos < domuz* (svinja), *henis < henüz* (sad), *otos < otuz* (trideset), *deris < deriz* (kažemo), *temus < temmuz* (juli), *unutmayacas < unutmayacağız* (nećemo zaboraviti), *çires < kiraz* (trešnja). Ali ako na ove riječi dodamo neki sufiks ili ako iza ove riječi slijedi druga riječ koja počinje vokalom, tada se konsonant »s« vraća u svoj prvobitni oblik »z«: *kızdan, beyazdan, karpuzlen, magdonoz mi, yapamaz_ımiş, temuz ayında, heniz aldı, otoz içi*.

Ostale promjene

§ 65. *f > p*: Vrlo mali broj primjera: *payton < fayton* (fija-ker), *pasuļ < fasulya* (pasulj).

§ 66. *ğ > g*: Konsonanti tvrdo i meko »g« se u prizrenskom turskom govoru upotrebljavaju kao »g«. Njihov drugi (frikativni oblik) ne postoji: *aga < ağa* (aga, gospodin), *eger < eğer* (ako), *agir < ağır* (teško), *igren- < iğren-* (gaditi se), *bogday < buğday* (pšenica), *sogan < soğan* (luk), *legen < leğen* (umivaonik), *cüvegi < güveği* (mladoženja), *sag < sağ* (desno).³⁶ Ali: *souk, aşa, diļ...*

§ 67. *g > c*: Ova promjena je veoma karakteristična za prizrenski turski govor. Uglavnom je srećemo na početku riječi: *cül < gül* (ruža), *cece < gece* (noć), *cebe < gebe* (trudan), *cemi < gemi* (brod), *cüreş < güreş* (rvanje), *ceļ- < gel-* (doći), *cüle cüle < güle güle* (turski pozdrav koji upućuje na rastanku onaj koji ostaje, onome koji odlazi). Doslovan prevod glasi: smejući se, što znači: nek te prati sreća), *cür- < gör-* (vidjeti), *cün < gün* (dan), *cibi < gibi* (kao), *cümlek < gömlek* (košulja), *cünüļ < gönül* (srce, duša), *ceberik < geberik* (crknut), *cenek < gene* (opet). Veoma rijetko ova promjena se dešava i u sredini riječi na početku sloga: *rozicar < rüzgâr* (vjetar), *cülçe < gölge* (sjena).

³⁶ Pogl. § 46.

§ 68. *h* > *f*: Ima malo primjera: müftaç < muhtaç (zavisan, zavisiti od nekoga), flâmur < ihlâmur (lipa).

§ 69. *k* > *h*: I ovih primjera ima malo: (h)açın < kaçan (kad).

§ 70. *k* > *ç*: Uz promjenu koju smo naprijed naveli (»g« postalo »c«) i ova fonetska promjena predstavlja najvažniju karakteristiku po kojoj se prizrenski turski govor izdvaja od drugih turskih govora: Çemaļ < Kemal, Çamiļ < Kâmil, çeremit < kiremit (crijep), çefin < kefin (çarşaf u koji se umotavaju mrtvaci), çel < kel (ćelav), çül < kül (pepeo), çibrit < kibrit (šibica), çif < keyf (raspoloženje), çiši < kişi (lice, osoba), erçen < erken (rano), teçlif < teklif (prijedlog), erçek < erkek (muškarac), aşçer < asker (vojnik), teçe < tekke (tekija), ziçir < zikir (vjerski obred derviša), içi < iki (dva), niçā < nikâh (vjenčanje), üteçi < öteki (onaj tamošnji), bildirçi < bildirki (prošlogodišnji), dururçen < dururken (stojeći).

§ 71. *r* > *l*: Za ovu promjenu postoji samo jedan primjer: zembelek < zemberek (opruga, feder na satu).

§ 72. *n* > *m*: Ovu promjenu možemo naći u nekoliko riječi i to u sredini i na kraju: mazum < mazhzun (tužan), aferim < aferin (bravo), memfat < menfaat (korist), zatem < zaten (uostalom), kurşum < kurşun (olovo, metak).

§ 73. *k* > *t*: Rijetka pojava: petmes < pekmez (džem).

§ 74. *m* > *y*: Rijetka pojava: koyşi < komşu (susjed).

Asimilacija konsonanata

§ 75. U prizrenskom turskom govoru asimilacija konsonanata je vrlo uočljiva pojava. Do asimilacije dolazi između dentalnih i labijalnih, između labijalnih i dentalnih ili između prednjonepčanih i zadnjonepčanih konsonanata. U prizrenskom turskom govoru asimilacija može biti progresivna i regresivna, ali nije tako razvijena kao u turskim govorima.

1. Progresivna asimilacija:

§ 76. *td* > *tt*: Postoji samo jedan primjer progresivne asimilacije: kada se riječi koja se završava konsonantom »t« doda nastavak koji počinje konsonantom »d«, tada se ovo »d« izjednačuje s prethodnim konsonantom »t«: cennette < cennetde (ray), Beligratta < Belgra'tda, sadette < sa'adette (sreća), kınattaçi < kınattaki (krilo), cittigim < gittigim (git- — ici).

2. Regresivna asimilacija:

§ 77. Za regresivnu asimilaciju ima raznovrsnih primjera:

§ 78. *nb* > *mb*: tembi < tenbih (preporuka), tümbelek < tünbelek (sitan, okrugli, mali), mimber < minber (propovjedaonica u džamiji), hambar < anbar (ostava za žito), om bir < on bir (jedanaest), ombeş < on beş (petnaest).

§ 79. nf > mf : memfat < menfa'at (korist).

§ 80. lk > vk: çafkan- < çalkan- (mućkati, ispirati).

§ 81. ts > ss : yassi < yatsi (yatisı — lijeganje, peta molitva pred spavanje).

§ 82. zs > ss: U prizrenskom turskom govoru ima dosta primjera jednačenja konsonanta »z« s konsonantom »s«: yassin! < yazsin! (nek piše!), kassin! < kazsin! (neka kopa!), cessinlar! < gezsinler! (nek šetaju!), cüssüs < gözsüz (bez oka), tussus < tuzsuz (bez soli, neslano), bussus < buzsuz (bez leda). U brzom govoru se ova dva konsonanta s ponekad izgovaraju kao jedan: olmase < olmazsa (Ako ne bude, kad ne bi bilo.), tutmasin < tutmazsin (Ne držiš.), seçilmese < seçilmezse (Ako ne bude izabran.), satamassenis < satamazsaniz (Ako, kad ne bi mogli prodati.), vermesin < vermezsin (Ne daš — nikad).

Disimilacija konsonanata

§ 83. U prizrenskom turskom govoru može se reći da disimilacije gotovo i nema. Našli smo tu i tamo po neki primjer: filcan < fincan (šolja), lişan < nişan (znak), lişanlı < nişanlı (vjeren), zerzele < zelzele (zemljotres).

Metateza

§ 84. U ovom govoru je metateza rijetka pojava, ali je toliko karakteristična da ćemo je posmatrati podijeljenu u tri vida:

§ 85. *Metateza dva susjedna konsonanta:*

ln — nl: anlı < alnı (njegovo čelo), yanlis < yalnız (samo).

§ 86. *Metateza dva konsonanta koja ne stoje jedn uz drugi:*

c-k — k-c: Prilikom promjene mjesta ova dva konsonanta glas »g« se transformiše u glas »k«, a glas »ç« u »c«: kılâncik < kırlangıç (lastavica).

§ 87. *Metateza vokala vokala i konsonanta:*

mı — im: Smatra se da promjena mjesta između konsonanta »m« i vokala »ı« omogućava lakši izgovor: kırimzı < kırmızı (crven), sarımsak < sarmısak (bijeli luk).

Umetanje konsonanata

§ 88. Pojava umetanja konsonanata je, kao i u ostalim turskim govorima, vrlo česta. Ubacuju se konsonanti: »y, n, h, t, l«.

§ 89. »y«: Prilikom dodavanja sufiksa, da bi se izbjegao hijatus, između dva vokala ubacuje se »y« kao pomoćni ili interkalarni konsonant: haşlâyan < haşlı-y-an, neyim < ne-y-im, babaym < baba-y-ım, keçiye < keçi-y-e, aļaym < ala-y-ım.

I u stranim riječima se, između dva vokala u sredini riječi, ubacuje konsonant »y«: hayin < hain (zao, zloban), şeriyat < şeriat (Islamsko pravo), fiyat < fiat (cijena).

§ 90. »n«: Između posesivnog nastavka za treće lice »i« i »si« i padežnih nastavaka, ubacuje se interkalarno »n«: evini < ev-i-n-i, kabini < kab-i-n-ni, tokmagini < tokmak-i-n-i, babosondon < babo-so-n-dan, sipsisından < sipi-si-n-dan. Ovo pravilo je zajedničko za sve turske govore. Ponekad se, međutim, na kraju nekih stranih riječi pojavljuje jedno drugo »n« koje nema nikakve veze sa onim »n« o kojem je do sada bilo riječi: radiyon < radyo.

§ 91. »h«: U prizrenskom turskom govoru na početku nekih riječi pojavljuje se glas »h«: hambar < anbar (žitnica), havlj < avlu (peškir), helbette < elbette (svakako).

§ 92. »t«: Ova pojava je veoma rijetka. Naišli smo samo na jedan primjer: maşrapa < maşrapa (čša).

§ 93. »l«: I ova promjena je veoma rijetka: batlāk < bataκ (bara).

Ispadanje konsonanata

§ 94. Ispadanje konsonanata je vrlo uočljiva fonetska promjena u prizrenskom turskom govoru. Najčešće ispadaju konsonanti »y, ğ, v, h, k, r, n, t«:

§ 95. »k«: Rijetka pojava: bebe < bebek (lutka), ürümce < örümcek (pauk), yo < yok (nema). Ovaj posljednji primjer se upotrebljava u značenju »hayır (ne)«.

§ 96. »ğ«: Već smo rekli da u prizrenskom turskom govoru »meko g (ğ)« ne postoji već da se mjesto njega upotrebljava »tvrdo g (g)«. ³⁷ Ponekad se, međutim, ovo »meko g (ğ)« ne pretvarajući se u tvrdo ispada, a vokal koji se nalazi iza njega katkad izgovara se produženo: diğ < değil (nije), aşāya < aşıya (na dole), alācam < alacağım (uzeću), olācas < olacağız (bićemo), souk < soğuk (hladno). ³⁸

§ 97. »h«: Ova promjena može da se desi na početku, u sredini ili na kraju sloga, uglavnom u stranim riječima: aval < ahval (stanja), abap < ahbap (prijatelj), itiyar < ihtiyar (star, starac), raļe < rahle (klupa), beyude < beyhude (uprazno, badava), air < ahır (štala), tuaf < tuhaf (čudno), nūt < nohut (vrsta graha), tōm < tohum (sjeme), ³⁹ meyane < meyhane (kafana, gostiona), ejdera < ejderha (zmaj), Allā < allah (Bog), saba < sabah (jutro), niça < nikāh (vjenčanje), islā < islāh (dobro), sefte < siftah (prvi put), kada < kadeh (čšaica za piće). Ako se konsonant »h« nađe između dva vokala pa dođe do njegovog ispadanja, tada se ova dva vokala čuju kao jedno dugo: dā < daha (još), kabāt < kabahat (krivica), zīn < zihin (um, oštroomnost, pamet), lāna < lahana (kupus), itd., ⁴⁰ a i u povezivanju dvije riječi prilikom razgovora takođe dolazi do ispadanja ovog konsonanta: her alde < her halde (svakako).

³⁷ Pogl. § 46.

³⁸ Pogl. § 4, 5.

³⁹ Pogl. § 5.

⁴⁰ Pogl. § 4.

§ 98. »n«: Ova promjena se sreće samo u sredini riječi: sora < sonra (poslije), işaḷḷa < inṣallah (ako Bog da).

§ 99. »r«: Za ovu promjenu smo našli samo jedan primjer: bi < bir (jedan), biṣi < bir şey (nešto).

§ 100. »t«: Ni za ovu promjenu nema mnogo primjera: çifçi < çiftçi (zemljoradnik, zakupnik), hüzmeçar < hizmetkâr (sluga), abdes < abdest (ritualno umivanje muslimana pred molitvu), serbes < serbest (slobodno). Ova promjena se može primijetiti i prilikom izgovaranja dvije riječi kao jedne: üsḷkat < üst kat (gornji sprat).

§ 101. »v«: Ispadanje ovog konsonanta najčešće se pojavljuje u sredini riječi u slučaju kada se »v« nađe između vokala »a« i »u«, ali se može vidjeti i kada se »v« nađe između neka dva druga vokala ili između vokala i konsonanta: daul < davul (buban), tauk < tavuk (kokos), kaur- < kavur- (pržiti), çauş < çavuş (podoficirski čin u turskoj vojsci), çaudar < çavdar (raz), kaul < kavul (opklada), Tefik < Tefvik, auç < avuç (saka), tübe < tövbe (zakletva).⁴¹

§ 102. »y«: Konsonant »y« koji je kao poluvokal vrlo blizu vokalu »i«, najčešće se gubi iz sredine riječi mada ovu pojavu možemo primijetiti i na kraju riječi: sirek < seyrek (rijetko), ḷilek < leyrek (roda), pida ol. < peyda ol. (pojaviti se), teze < teyze (tetka), midan < meydan (trg), Mirem < Meyrem, Hüsin < Hüseyin, cidır- < giydar- (obučić nekoga), çif < keyf (zadovoljstvo, raspoloženje), iznilen < izniyle (s dopuštenjem), anasiḷen < anesiyle (sa svojom majkom), süle! < söyle! (govori!), büle < böyle (ovako), çirek < çeyrek (jedna četvrtina), kimetḷi < kıymetli (vrijedno).

Ispadanje jednog od dva ista konsonanta

§ 103. U prizrenskom turskom govoru ispadanje jednog od dva ista konsonanta iz riječi koje su posuđene iz arapskog ili persijskog jezika je vrlo karakteristična pojava: Mamer < Muhammer, Mameret < Muhammet, hidırḷes < hidirellez (Đurđevdan), hüriyet < hürıyyet (sloboda), ema < amma (ali), eveḷ < evvel (prije), sünet < sünnet (obrezivanje muške djece), dikat < dikkat (pažnja), maḷim < muallim (učitelj) mütesarif < mütesarrif (vlasnik), teşecür < teşekkür (hvala), mabet < muhabbet (razgovor), münever < münevver (znalac), zekum < zakkum (ime biljke, koja uspijeva u toplim primorskim krajevima čiji listovi imaju sok vrlo gorkog ukusa i otrovnog dještva, oleander).

Kontrakcija

§ 104. Ova pojava ima četiri vida, i to ispadanje jednog vokala, jednog konsonanta ili grupe vokala ili konsonanata: neka < neka-

⁴¹ Pogl. § 5.

dar (koliko), oka < okadar (onoliko), buka < bukadar (ovoliko), anılayam < anlıyalım (da razumijemo), çağırım < çağırıyorum (zovem), işleyam < işleyelim (da radimo), bulıacas < bulacağız (naći ćemo), aco < amıca (stric), zın < zihin (um, pamet), bitra < bir tura (malo), bıçet < bir kerre (jedanput)...

Riječi koje su sačuvale svoj stari oblik

§ 105. U prizrenskom turskom govoru ima veliki broj riječi koje su sačuvale svoj stari oblik, dok su u savremenom turskom jeziku ove iste riječi doživjele manje ili veće promjene: zulüm < zulüm (nasilje), kada < kadeh (čašica za piće), fayda < faide (korist), hefte < hafta (sedmica), pare < para (novac), ılan < yılan (zmija), aılma < elma (jabuka), ana < anne (majka), gazeta < gazete (novine), anteri < entarı (haljina), kardaş < kardeş (brat), hucum < hücum (juriš, napad), duşman < düşman (neprijatelj), francıla < francala (vrsta hljeba), feslıgen < fesleğen (bosiljak), en- < in- (sići), ey < iyi (dobro), ye- < yi- (jesti), çeremit < kirerit (crijep), de- < di- (reći), magdonos < magdanos (peršun), portokaıl < portakal (narandža), tılısım < tılsım (amajlija), çıkirik < çıkirik (točak), dad < tad- (ukus), rüdbe < rütbe (rang), şübe < şüphe (sumnja), kurşum < kurşun (olovo, metak), ügi < övey (nije pravi otac, majka, brat, sestra...), ügün- < övün- (hvaliti se), süg- < söv- (psovati), düğüş < dövüş (tuča).

Akcentat

§ 106. Akcentat u prizrenskom turskom govoru nije osobito izražen. Zbog toga ga za razliku od akcenta u književnom turskom jeziku možemo posmatrati u dva vida, i to kao a) akcentat riječi i b) akcentat u rečenici.

§ 107. Kao i u turskom književnom jeziku, i u prizrenskom turskom govoru akcentat riječi se, uglavnom, nalazi na njenom posljednjem slogu. To pravilo je toliko jako da nema izuzetaka, što znači da se i u onim riječima u kojima je inače akcentovan prvi slog, u prizrenskom turskom govoru akcentat nalazi na kraju: BeligrAt (Belgrat). Čak je akcentirana i upitna kopula mi? te svi sufixi koji to u književnom turskom jeziku nikako ne smiju biti: oldi mı? (oldu mu?), vururum çı! (vururum ki), Enver dA (Enver de).

§ 108. Ni akcentat u rečenici nije posebno određen, ali se primjećuje tendencija pojačane naglašenosti glagola.

II

MORFOLOGIJA

§ 109. U dosadašnjoj analizi fonema vidjeli smo na kakve sve promjene nailaze vokali i konsonanti u prizrenskom turskom govoru, a u odnosu na književni turski jezik. U nastavku ove studije vidjećemo i kakve sve morfološke promjene postoje u ovom govoru.

Imenice

§ 110. Nastavak za množinu »-lar, -ler« koji se dodaje imenicama u odnosu na turski književni jezik ne doživljava nikakvu promjenu.⁴² Ali kada se ovaj nastavak dodaje glagolima, onda se uvijek upotrebljava u mekom obliku, tj. kao »-lâr«: *cirrlâr* < *girirler* (ulaze), *üldilâr* < *öldüler* (umrli su), *almişlâr* < *almışlar*.⁴³ Ali: *cirsalar*, *ülsalar*, *celeceklar*, *cüreceklar*.⁴⁴

§ 111. Deminutivni nastavak »-cik, -cağız« upotrebljava se toliko rijetko da možemo reći da ga nema. Mjesto ovog sufiksa upotrebljava se riječ »ufak (sitan)« i »küçük (malen)«: *ufak çocuk* — *çocucuk* (djetence), *ufak alma* — *emacık* (jabučica), *küçük kıs* — *kızcağız* (djevojčica), *küçük pantur* — *pantoloncuk* (pantalonce). Međutim, ovaj sufiks se, ipak, upotrebljava uz neke riječi kao dio njih ili kao izraz pristojnosti i poštovanja prilikom obraćanja drugom licu: *hamamcık* (malo kupatilo ugrađeno u gotovo svim sobama starih muslimanskih kuća), *anacığım* < *anneciğim* (majčice...), *babacığım* < *babacığim* (taticice...). Kako iz navedenog vidimo, ovaj se sufiks upotrebljava u obliku »-cik« i »-cığım«.

§ 112. *Posesivni sufiksi* u prizrenskom turskom govoru se ovako upotrebljavaju:

eğim (moja ruka)	başım (moja glava)	kuşum (moja ptica)	cülüm (moja ruža)
eğin —	başın —	kuşun —	cülün —
eği —	başı —	kuşi —	cüli —
eğimıs —	başımıs —	kuşunus —	cülünüs —
eğinıs —	başınıs —	kuşunus —	cülünüs —
eğleri —	başları —	kuşları —	cülleri —
kolom (moja ruka)	anam (moja majka)	tezem (moja tetka)	sabım (moje ma- lo dijete)
kolon —	anan —	tezen —	sabın —
koği —	anasi —	tezesi —	sabısı —
kolonos —	anamıs —	tezemıs —	sabımıs —
kolonos —	ananıs —	tezenıs —	sabınıs —
kollari —	analari —	tezelari —	sabilari —

⁴² Pogl. § 8.⁴³ Pogl. § 3, 8, 49, 121, 122, 123, 124, 126, 130, 131, 132, 133, 134, 135,

136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143.

⁴⁴ Pogl. § 125, 126, 127, 128, 129, 144, 145, 146, 147.

ütüm (moja pegla)	Abom (moj din)	Abidin
ütün —	Abon —	
ütüsü —	Abosi —	
ütümüs —	Abomos —	
ütünüs —	Abonos —	
ütüleri —	Aboları —	

§ 113. Padežni sufiksi se ovako upotrebljavaju:

Nom.	kurbaga (žaba)	keçi (koza)	su (voda)	çü (selo)
Gen.	kurbaganın	keçinin	suyun	çüyün
Dat.	kurbagaya	keçiye	suya	çüye
Akuz.	kurbagay(i)	keçi(y)	suyi	çüyi
Vok.	kurbaga	keçi	su	çüy
Lok.	kurbagada	keçide	suda	çü(y)de
Abl.	kurbagadan	keçiden	sudan	çü(y)den
Ins.	kurbagaylen	keçilen	suylen	çü(y)len
Rel.	kurbagaces	keçices	suces	çü(y)ces

Nom.	tepe (vrh)	Abo (Abidin)	pırç (jarac)	dag (planina)
Gen.	tepenin	Abonon	pırçın	dagın
Dat.	tepeye	Aboya	pırça	daga
Akuz.	tepey(i)	Aboy	pırçı	dagi
Vok.	tepe	Abo	pırç	dag
Lok.	tepede	Aboda	pırçta	dagda
Abl.	tepeden	Abodan	pırçtan	dagdan
Ins.	tepeylen	Aboylen	pırçlen	daglen
Rel.	tepeces	Aboces	pırçces	dagces

üçüs (vo)	çocuk (dijete)	kuzi (jagnje)	teĭ (žica)
üçüzün	çocogon	kuzinin	teĭn
üçüze	çocoga	kuziya	teĭe
üçüzi	çocogi	kuzi(y)	teĭi
üçüs	çocuk	kuzi	teĭ
üçüzde	çocokta	kuzida	teĭde
üçüsden	çocoktan	kuzidan	teĭden
üçüzlen	çocuklen	kuzilen	teĭlen
üçüzces	çocokces	kuzices	teĭces

Na primjerima se može vidjeti da se akuzativni sufiks »-i, -i« upotrebljava uvijek kao »i« ne podliježući pravilima vokalne harmonije.⁴⁵ Kada ovaj nastavak dođe na riječ koja završava vokalom, tada vokal »i« otpada, a njegovu ulogu preuzima interkalarno »y«.

U rečenici se, vrlo često, umjesto dativa upotrebljava akuzativ: Bakma tavani! (tavana!), bakma ehĭni! (ehline!).

Genitivni nastavak »-in, -in« koji se nalazi na prvom članu genitivne veze upotrebljava se uvijek kao »-in«.⁴⁶ Međutim, ako se

⁴⁵ Pogl. § 8.⁴⁶ Pogl. isti paragraf.

u korijenu riječi nalaze okrugli vokali »o, u« onda ovaj nastavak glasi »-un, -ün« i »-on«: Sevimin eli (Sevimina ruka), bülbülün sadasi (slavujev glas), kapının frengi (brava od vrata), çocogon cülüşi (djetetov smijeh), kurtun kuyruğı (vukov rep), suyun damlasi (kap vode).

P r i d j e v i

§ 114. Nastavak za pravljenje rednih brojeva »-(i)nci« upotrebljava se u obliku »-inci, -ünci, -onci«:

birinci	on <u>ç</u> ıncı
içinci	yıgırmıncı
üçüncü	otozonci
derdinci	kırkıncı
beşinci	ellinci
altıncı	altmışıncı
yedinci	yetmişinci
seçizinci	sekseninci
dokozonci	doksaninci
ononci	yüzüncü
om <u>be</u> şinci	bininci
om <u>bi</u> rinci	milyononci

§ 115. Nastavak za pravljenje distributivnih brojeva »-er, -ar« upotrebljava se samo u svom mekom obliku:

bir-er	on-er
içi-ş-er	om <u>bi</u> r-er
üç-er	om <u>be</u> ş-er
derd-er	on <u>al</u> ti-ş-er
beş-er	yigirmi-ş-er
al ^{ti} -ş-er	otoz-er
yedi-ş-er	kırk-er
seçiz-er	doksan-er
dokoz-er	yüz-er
	biner

Z a m j e n i c e

§ 116. *Lične zamjenice:*

Nom.	ben (ja)	sen (ti)	o (on)	bis (mi)	sis (vi)	onlar (oni)
Gen.	benim	senin	onon	bizim	sizin	onların
Dat.	bana	sana	ona	bize	size	onlara
Akuz.	beni	seni	oni	bizi	sizi	onları
Vok.	ben	sen	o	biz	siz	onlar
Lok.	bende	sende	onda	bizde	sizde	onlarda
Abl.	benden	senden	ondan	bizden	sizden	onlardan
Ins.	benimlen	seninlen	ononlen	bizimlen	sizinlen	onlarla
Rel.	bences	sences	onces	bizces	sizces	onlarces

Negacija: bensis sensis onsos bissis sissis onlarsıs

§ 117. Pokazne zamjenice:

Nom.	bu (ovaj)	şu (taj)	o (onaj)
Gen.	bunun	şunun	onon
Dat.	buna	şuna	ona
Akuz.	buni	şuni	oni
Vok.	bu	şu	o
Lok.	bunda	şunda	onda
Abl.	bundan	şundan	ondan
Ins.	bununlen	şununlen	ononlen
Rel.	bunces	şunces	onces
	bunlar (ovi)	şunlar (ti)	onlar (oni)
	bunların	şunların	onların
	bunlara	şunlara	onlara
	bunlari	şunlari	onlari
	bunlar	şunlar	onlar
	bunlarda	şunlarda	onlarda
	bunlardan	şunlardan	onlardan
	bunlarla	şunlarla	onlarla
	bunlarces	şunlarces	onlarces

Negacija: busus şusus osos bunlarsıs şunlarsıs onlarsıs

Pokazne zamjenice »bu, şu, o« sa nastavcima »-le« i »-soy« (soy — rasa, vrsta) i »-si« tvore neke pridjeve i priloge:

büle < böyle	busoy	— ovako, na ovaj način
şüle < şöyle	—	— tako, na taj način
üle < öyle	osoy	— onako, na onaj način

§ 118. Upitne zamjenice:

Nom.	çim? (kim?, ko?)	ne? (šta?)
Gen.	çimin?	nenin
Dat.	çimi?	ney(i)?
Akuz.	çime?	neye?
Vok.	—	—
Lok.	çimde?	nede
Abl.	çimden?	neden?
Ins.	çiminlen?	neylen?
Rel.	çimces	neces

Negacija: çimse (niko) hicbişi < hiçbir şey (ništa)

§ 119. Neodređene zamjenice. U nekih neodređenih zamjenica koje se upotrebljavaju u prizrenskom turskom govoru primjećuju se i male fonetske promjene: Ne, çim, hepsı (hepsi) (svi), bütėvi < bütün (sve), biri (neki), bazısı (poneki), başkasi (drugi).

Nom.	hepsı	bırısı	başkasi
Gen.	hepsısının	bırısının	başkasının
Dat.	hepsisine	bırısına	başkasına

Akuz.	hepısını	birısını	başkasını
Vok.	—	—	—
Lok.	hepisinde	birisinde	başkasında
Abl.	hepısından	birısından	başkasından
Ins.	hepısilen	birısilen	başkasilen
Rel.	hepısices	birısices	başkasices
Negacija:	hiçbirisi	hiçbiri	

G l a g o l i

§ 120. Svi se glagoli upotrebljavaju isto kao i u turskom književnom jeziku samo se kod sufiksa za neke načine primjećuju izvjesne promjene.

Prosti vremenski i načinski oblici

§ 121. *Prezent I.* Prezent I se pravi tako da se na osnovu glagola mjesto »-(i)yor doda »-i, -ay«, ili »-ey«:

çeljm	çikaym	soraym	cürim	buļim	
çeljsın	çikaysın	soraysın	cürisın	buļısın	
çeli	çikay	soray	cüri	buļi	
çeljsık	çikaysık	soraysık	cürisık	buļısık	
çeljsınıs	çikaysınıs	soraysınıs	cürisınıs	buļısınıs	
çeljılâr	çikayılâr	sorayılâr	cürılâr	buļılâr	
Negacija:	çelmey	çikmay	sormay	cürmey	buļmay

§ 122. *Prezent II:*

çeljım	çikarım	sorarım	cürürüm	buļurum	
çeljrsın	çikarsın	sorarsın	cürürsün	buļursun	
çeljr	çikar	sorar	cürür	buļur	
çeljrsık	çikarsık	sorarsık	cürürsük	buļursuk	
çeljrsınıs	çikarsınıs	sorarsınıs	cürürsünüs	buļursunus	
çeljrılâr	çikarılâr	sorarılâr	cürürılâr	buļurılâr	
Negacija:	çelmes	çikmas	sormas	cürmes	buļmas

§ 123. *Perfekt određeni.* Za treće lice jednine određenog perfekta uvijek se upotrebljava nastavak »-di, -ti«, a za 3. lice množine upotrebljava se nastavak »-dilar« odnosno »-tilar«:

çeldım	çiktım	sordom	cürdüm	buļdum	
çeldın	çiktın	sordon	cürdün	buļdun	
çeldi	çikti	sordi	cürdi	buļdi	
çeldık	çiktık	sordok	cürdük	buļduk	
çeldınıs	çiktınıs	sordonos	cürdünüs	buļdunus	
çeldılâr	çiktılâr	sordılâr	cürdılâr	buļdılâr	
Negacija:	çelmedi	çikmadi	sormadi	cürmedi	buļmadi

§ 124. *Neodređeni perfekt*. Nastavak za pravljenje neodređenog perfekta upotrebljava se uvijek sa mekim i ravnim vokalom »-miş«, a nastavak za 1. lice množine je »-sık«:

ceľmişim	çikmişim	sormışım	cürmişim	bulmişim
ceľmisin	çikmisin	sormisin	cürmisin	bulmisin
ceľmiş	çikmiş	sormiş	cürmiş	bulmiş
ceľmisık	çikmisık	sormisık	cürmisık	bulmisık
ceľmisinin	çikmisinin	sormisinin	cürmisinin	bulmisinin
ceľmişlär	çikmişlär	sormışlär	cürmişlär	bulmişlär

Negacija: ceľmemiş çikmamış sormamış cürmemiş bulmamış

§ 125. *Futur*. Nastavak za 1. lice futura je »-acam, -ecem«, a za 1. množine je »-caksık, -ceksık«:

ceļecem	çikacam	soracam	cürecem	buļacam
ceļeçeksın	çikacaksın	soracaksın	cüreçeksın	buļacaksın
ceļecek	çikacak	soracak	cürecek	buļacak
ceļeçeksık	çikacaksık	soracaksık	cüreçeksık	buļacaksık
ili ceļeces	ili çikacas	ili soracas	ili cüreces	ili buļacas
ceļeçeksınıs	çikacaksınıs	soracaksınıs	cüreçeksınıs	buļacaksınıs
ceļeçeklar	çikacaklar	soracaklar	cüreçeklar	buļacaklar

Negacija: ceļmeyecek çikmayacak sormayacak cürmeyecek bulmayacak

§ 126. *Necesitativ*. Nastavak za 3 lice necesitativa je »-meli, -mali«, a za 1. lice množine je »-melisık, -malisık«.

ceļmeliyım	çikmalıyım	sormalıyım	cürmeliyım	bulmalıyım
ceļmelısın	çikmalısın	sormalısın	cürmelısın	bulmalısın
ceļmelidir	çikmalıdır	sormalıdır	cürmelidir	bulmalıdır
ceļmelısık	çikmalısık	sormalısık	cürmelısık	bulmalısık
ceļmelısınıs	çikmalısınıs	sormalısınıs	cürmelısınıs	bulmalısınıs
ceļmelidirlär	çikmalıdırlär	sormalıdırılär	cürmelidirlär	bulmalıdırılär

Negacija: ceļmemelidir çikmamalıdır sormamalıdır cürmemelidir bulmamalıdır

Međutim, u prizrenskom turskom govoru se umjesto ovog oblika radije upotrebljava riječ »lâzım (treba)« u kombinaciji s glagolom u optativu za sva lica i jednine i množine osim 3. lica kada se umjesto optativa upotrebljava imperativ:

lâzım ceļeym	lâzım çikaym	lâzım soraym
lâzım ceļesın	lâzım çikasin	lâzım sorasin
lâzım ceļsın	lâzım çiksın	lâzım sorson
lâzım ceļalışım	lâzım çikalım	lâzım soralışım
lâzım ceļesınıs	lâzım çikasinıs	lâzım sorasinıs
lâzım ceļsınlar	lâzım çiksınlar	lâzım sorsonlar

lâzım cüreym	lâzım buļaym
lâzım cüresın	lâzım buļsın
lâzım cürsün	lâzım buļsun
lâzım cüraļım	lâzım buļaļım
lâzım cüresınıs	lâzım buļasınıs
lâzım cürsünlar	lâzım buļsunlar

Negacija: lâzım celmesınlar lâzım cikmasınlar lâzım sormasınlar
lâzım cürmesınlar, lâzım bulmasınlar

Negacija se pravi i na taj način što se između ove dvije riječi ubaci 3. lice negacije pomoćnog glagola »imek (biti)«, »dıl < değil (nije)«.

§ 127. *Optativ*. Nastavak za 1. lice jednine upotrebljava se bez drugog vokala. Nastavak za 1. lice množine uvijek se upotrebljava s tvrdim vokalom. Na mjestu 3. lica jednine i množine kojeg zapravo nema, ponekad se upotrebljava 3. lice jednine i množine imperativa:

ceļeym	çıkaym	soraym	cüreym	buļaym
ceļesın	çıkasın	sorasın	cüresın	buļasın
(ceļsın)	(çıksın)	(sorson)	(cürsün)	(buļsun)
ceļaļım	çıkaļım	soraļım	cüraļım	buļaļım
ceļesınıs	çıkasınıs	sorasınıs	cüresınıs	buļasınıs
(ceļsınlar)	(çıksınlar)	(sorsonlar)	(cürsünlar)	(buļsunlar)

Negacija optativa pravi se tako da se »-me, -ma« ubace između osnove glagola i ličnih nastavaka optativa, dok se za treće lice i jednine i množine upotrebljava negativni oblik imperativa.

§ 128. *Kondicional*. Nastavak za kondicional se uvijek potrebljava s tvrdim vokalom:

ceļsam	çıksam	sorsam	cürsam	buļsam
ceļsan	çıksan	sorsan	cürsan	buļsan
ceļsa	çıksa	sorsa	cürsa	buļsa
ceļsak	çıksak	sorsak	cürsak	buļsak
ceļsanıs	çıksanıs	sorsanıs	cürsanıs	buļsanıs
ceļsalar	çıksalar	sorsalar	cürsalar	buļsalar

Negacija: celmesa cikmasa sormasa cürmesa buļmasa

§ 129. *Imperativ*. Kada se u glagolskom korijenu nalazi vokal »o«, nastavak za treće lice jednine i množine glasi »-son« i »-sonlar«:

—	—	—	—	—
ceļ	çık	sor	cür	buļ
ceļsın	çıksın	sorson	cürsün	buļsun
—	—	—	—	—
ceļın	çıkın	soron	cürün	buļun
ceļsınlar	çıksınlar	sorsonlar	cürsünlar	buļsunlar

Negacija glasi:

—	—	—	—	—
celma	çikma	sorma	cürma	bulma
celmesin	çikmasin	sormasin	cürmesin	bulmasin
—	—	—	—	—
celmamin	çikmamin	sormanin	cürmanin	bulmanin
celmesinlar	çikmasinlar	sormasinlar	cürmesinlar	bulmasinlar

Prošireni vremenski i načinski oblici

§ 130. *Neodređeni pluskvamperfekat*. U prizrenskom turskom govoru nema određenog pluskvamperfekta. A neodređeni pluskvamperfekat glasi ovako:

celmişidim	çikmişidim	sormışidim	cürmişidim	bulmişidim
celmişidin	çikmişidin	sormışidin	cürmişidin	bulmişidin
celmişidi	çikmişidi	sormışidi	cürmişidi	bulmişidi
celmişidik	çikmişidik	sormışidik	cürmişidik	bulmişidik
celmişidınıs	çikmişidınıs	sormışidınıs	cürmişidınıs	bulmişidınıs
celmişidilär	çikmişidilär	sormışidilär	cürmişidilär	bulmişidilär

Negacija: celmemişidi çikmamişidi sormamişidi cürmemişidi
bulmamışidi

§ 131. *Određeni imperfekt I*:

celıdım	çıkaydım	soraydım	cüreydım	bulaydım
celıdın	çıkaydın	soraydın	cüreydın	bulaydın
celıdi	çıkaydi	soraydi	cüreydi	bulaydi
celıdik	çıkaydik	soraydik	cüreydik	bulaydik
celıdınıs	çıkaydınıs	soraydınıs	cürıdınıs	bulıdınıs
celıdilär	çıkaydilär	soraydilär	cürıdilär	bulıdilär

Negacija: celmeydi çikmaydi sormaydi cürmeydi bulmaydi

§ 132. *Futur II određeni*:

celecegidim	çıkacagım	soracagım	cürecegidim	bulacagım
celecegidin	çıkacagın	soracagın	cürecegidin	bulacagın
celecegidi	çıkacagıdi	soracagıdi	cürecegıdi	bulacagıdi
celecegidik	çıkacagıdik	soracagıdik	cürecegidik	bulacagıdik
celecegidınıs	çıkacagıdınıs	soracagıdınıs	cürecegidınıs	bulacagıdınıs
celecegidilär	çıkacagıdilär	soracagıdilär	cürecegidilär	bulacagıdilär

Negacija: celmeyecegıdi çikmayacagıdi sormayacagıdi
cürmeyecegıdi bulmayacagıdi

§ 133. *Imperfekt II neodređeni*:

celürdım	çıkardım	sorardım	cürürdüm	bulurdım
celürdın	çıkardın	sorardın	cürürdüñ	bulurdun

celirdi	çikardi	sorardi	cürürdi	bulurdi
celirdik	çikardık	sorardık	cürürdük	bulurdük
celirdinıs	çikardınıs	sorardınıs	cürürdünüs	bulurdunıs
celirdilâr	çikardılâr	sorardılâr	cürürdilâr	bulurdılâr

Negaciya: celmezdi çikmazdi sormazdi cürmezdi bulmazdi

§ 134. *Određeni perfekt necesitativa:*

celmelidım	çikmalidım	sormalidım	cürmelidım	bulmalidım
celmelidin	çikmalidin	sormalidin	cürmelidin	bulmalidin
celmelidi	çikmalidi	sormalidi	cürmelidi	bulmalidi
celmelidik	çikmalidik	sormalidik	cürmelidik	bulmalidik
celmelidinıs	çikmalidinıs	sormalidinıs	cürmelidinıs	bulmalidinıs
celmelidilâr	çikmalidilâr	sormalidilâr	cürmelidilâr	bulmalidilâr

Negaciya: celmemelidi çikmamelidi sormamelidi cürmemelidi bulmamelidi

lâzımidi celıym	lâzımidi soraym	lâzımidi cüreym
lâzımidi celıesın	lâzımidi sorasın	lâzımidi cüresın
lâzımidi celısın	lâzımidi sorson	lâzımidi cürsün
lâzımidi celıalım	lâzımidi soralım	lâzımidi cüralım
lâzımidi celıesınıs	lâzımidi sorasınıs	lâzımidi cüresınıs
lâzımidi celısınlar	lâzımidi sorsonlar	lâzımidi cürsünlar

lâzımidi bulaym
 lâzımidi bulasın
 lâzımidi bulsun
 lâzımidi bulalım
 lâzımidi bulasınıs
 lâzımidi bulsunlar

Negaciya: lâzım diljdi celısın lâzım diljdi sorson
 lâzım diljdi bulsun

§ 135. *Određeni perfekt optativa:*

celıeydım	çikıaydım	soraydım	cüreydım	bulıaydım
celıeydın	çikıaydın	soraydın	cüreydın	bulıaydın
celıeydi	çikıaydi	soraydi	cüreydi	bulıaydi
celıeydik	çikıaydik	soraydik	cüreydik	bulıaydik
celıeydinıs	çikıaydinıs	soraydinıs	cüreydinıs	bulıaydinıs
celıeydilâr	çikıaydilâr	soraydilâr	cüreydilâr	bulıaydilâr

Negaciya: celımeyeydi çikımayaydi sormayaydi cürımeyeydi
 bulımayaydi

§ 136. *Određeni perfekt kondicionala:*

celısaydım	çikısaydım	sorsaydım	cürısaydım	bulısaydım
celısaydın	çikısaydın	sorsaydın	cürısaydın	bulısaydın

ceļsaydi	çiksaydi	sorsaydi	cürsaydi	buļsaydi
ceļsaydık	çiksaydık	sorsaydık	cürsaydık	buļsaydık
ceļsaydınıs	çiksaydınıs	sorsaydınıs	cürsaydınıs	buļsaydınıs
ceļsaydılar	çiksaydılar	sorsaydılar	cürsaydılar	buļsaydılar

Negacija: ceļmesaydi çikmasaydi sormasaydi cürmesaydi
buļmasaydi

§ 137. *Pluskvamperfekt neodređeni dvojbeni s »-miş«:*

ceļmişimişım	çikmişimişım	sormişimişım
ceļmişimisın	çikmişimisın	sormişimisın
ceļmişimiş	çikmişimiş	sormişimiş
ceļmişimisık	çikmişimisık	sormişimisık
ceļmişimisınıs	çikmişimisınıs	sormişimisınıs
ceļmişimişlar	çikmişimişlar	sormişimişlar

cürmişimişım	buļmişimişım
cürmişimisın	buļmişimisın
cürmişimiş	buļmişimiş
cürmişimisık	buļmişimisık
cürmişimisınıs	buļmişimisınıs
cürmişimişlar	buļmişimişlar

Negacija: ceļmemişimiş çikmamişimiş sormamişimiş
cürmemişimiş buļmamişimiş

§ 138. *Imperfekt I neodređeni:*

ceļimişım	çikaymişım	soraymişım	cüreymişım	buļaymişım
ceļimisın	çikaymisın	soraymisın	cüreymisın	buļaymisın
ceļimiş	çikaymiş	soraymiş	cürimiş	buļimiş
ceļimisık	çikaymisık	soraymisık	cürimisık	buļimisık
ceļimisınıs	çikaymisınıs	soraymisınıs	cürimisınıs	buļimisınıs
ceļimişlar	çikaymişlar	soraymişlar	cürimişlar	buļimişlar

Negacija: ceļmeymiş çikmaymiş sormaymiş cürmeymiş buļmaymiş

§ 139. *Futur II neodređeni:*

ceļeçegimişım	çikacagimişım	soracagimişım	cüreçegimişım
ceļeçegimisın	çikacagimisın	soracagimisın	cüreçegimisın
ceļeçegimiş	çikacagimiş	soracagimiş	cüreçegimiş
ceļeçegimisık	çikacagimisık	soracagimisık	cüreçegimisık
ceļeçegimisınıs	çikacagimisınıs	soracagimisınıs	cüreçegimisınıs
ceļeçegimişlar	çikacagimişlar	soracagimişlar	cüreçegimişlar

buļacagimişım	buļacagimisık
buļacagimisın	buļacagimisınıs
buļacagimiş	buļacagimişlar

Negacija: celmeymiş çıkmaymiş sormaymiş cürmeymiş
bulmaymiş

§ 140. Imperfekt II neodređeni

celirmişim	çikarımışım	sorarımışım	cürürümüşüm	bulurımışım
celirmisin	çikarımisin	sorarımisin	cürürümüşün	bulurımisin
celirimiş	çikarımış	sorarımış	cürürümüş	bulurımış
celirimisik	çikarımisik	sorarımisik	cürürümüşük	bulurımisik
celirimisinis	çikarımisinis	sorarımisinis	cürürümüşükün	bulurımisinis
celirimişlâr	çikarımışlâr	sorarımışlâr	cürürümüşükünlâr	bulurımışlâr

Negacija: celmezimmiş çıkmazimmiş sormazimmiş cürmezimmiş
bulmazimmiş

§ 141. Neodređeni perfekt necesitativa:

celmelmişim	çikmalımışım	sormalımışım	cürmelmişim
celmelimisin	çikmalımisin	sormalımisin	cürmelimisin
celmelmiş	çikmalımış	sormalımış	cürmelmiş
celmelimisik	çikmalımisik	sormalımisik	cürmelimisik
celmelimisinis	çikmalımisinis	sormalımisinis	cürmelimisinis
celmelmişlâr	çikmalımışlâr	sormalımışlâr	cürmelmişlâr

bulmalımışım
bulmalımisin
bulmalımış
bulmalımisik
bulmalımisinis
bulmalımışlâr

Negacija: celmemelmiş çıkmamalımış sormamalımış
cürmemelmiş bulmalmalımış

İli sa »lâzım«:

celma lâzımımışım	sorma lâzımımışım	cürma lâzımımışım
celma lâzımimisin	sorma lâzımimisin	cürma lâzımimisin
celma lâzımımış	sorma lâzımımış	cürma lâzımımış
celma lâzımimisik	sorma lâzımimisik	cürma lâzımimisik
celma lâzımımışlâr	sorma lâzımımışlâr	cürma lâzımımışlâr

bulma lâzımımışım
bulma lâzımimisin
bulma lâzımımış
bulma lâzımimisik
bulma lâzımımışlâr

Negacija: celma lâzım dilmiş sorma lâzım dilmiş
cürma lâzım dilmiş bulma lâzım dilmiş

§ 142. *Neodređeni perfekt optativa:*

ceļeymişim	çikaymişim	soraymişim	cüreymişim	buļaymişim
ceļeymişin	çikaymişin	soraymişin	cüreymişin	buļaymişin
ceļeymiş	çikaymiş	soraymiş	cüreymiş	buļaymiş
ceļeymişik	çikaymişik	soraymişik	cüreymişik	buļaymişik
ceļeymişinıs	çikaymişinıs	soraymişinıs	cüreymişinıs	buļaymişinıs
ceļeymişlär	çikaymişlär	soraymişlär	cüreymişlär	buļaymişlär

Negacija: ceļmeyeymiş çikmayaymiş sormayaymiş
cürmeyeymiş buļmayaymiş

§ 143. *Neodređeni perfekt kondicionala:*

ceļsaymişim	çiksaymişim	sorsaymişim	cürsaymişim
ceļsaymişin	çiksaymişin	sorsaymişin	cürsaymişin
ceļsaymiş	çiksaymiş	sorsaymiş	cürsaymiş
ceļsaymişik	çiksaymişik	sorsaymişik	cürsaymişik
ceļsaymişinıs	çiksaymişinıs	sorsaymişinıs	cürsaymişinıs
ceļsaymişlär	çiksaymişlär	sorsaymişlär	cürsaymişlär
	buļsaymişim	buļsaymişik	
	buļsaymişin	buļsaymişinıs	
	buļsaymiş	buļsaymişlär	

Negacija: ceļmesaymiş çikmasaymiş sormasaymiş
cürmesaymiş buļmasaymiş

§ 144. *Kondicional neodređenog perfekta.* U prizrenskom turskom govoru nema kondicionala određenog perfekta i prezenta. Kondicional neodređenog perfekta glasi:

ceļmişsem	çikmişsem	sormişsem	cürmişsem	buļmişsem
ceļmişsen	çikmişsen	sormişsen	cürmişsen	buļmişsen
ceļmişise	çikmişise	sormişise	cürmişise	buļmişise
ceļmişisek	çikmişisek	sormişisek	cürmişisek	buļmişisek
ceļmişisenıs	çikmişisenıs	sormişisenıs	cürmişisenıs	buļmişisenıs
ceļmişiselär	çikmişiselär	sormişiselär	cürmişiselär	buļmişiselär

Negacija: ceļmemişise çikmamışise sormamışise cürmemişise
buļmamışise

§ 145. *Kondicional futura:*

ceļeçegisem	çikacagisem	soracagisem	cüreçegisem	buļacagisem
ceļeçegisen	çikacagisen	soracagisen	cüreçegisen	buļacagisen
ceļeçegise	çikacagise	soracagise	cüreçegise	buļacagise
ceļeçegisek	çikacagisek	soracagisek	cüreçegisek	buļacagisek
ceļeçegisenıs	çikacagisenıs	soracagisenıs	cüreçegisenıs	buļacagisenıs
ceļeçegiselär	çikacagiselär	soracagiselär	cüreçegiselär	buļacagiselär

Negacija: celmeyecegise çıkmayacagise sormayacagise
cürmeyecegise bulmayacagise

§ 146. *Kondicional prezenta II:*

ceļirsem	çikarsem	sorarsem	cürürsem	buļursem
ceļirsen	çikarsen	sorarsen	cürürsen	buļursen
ceļirse	çikarse	sorarse	cürürse	buļurse
ceļirsek	çikarsek	sorarsek	cürürsek	buļursek
ceļirseniş	çikarseniş	sorarseniş	cürürseniş	buļurseniş
ceļirseļar	çikarsaļar	sorarsaļar	cürürsaļar	buļursaļar

Negacija: celmese çıkmase sormase cürmese bulmase

§ 147. *Kondicional necesitativa.* Ovaj glagolski oblik se pravi samo s riječi »lâzım«:

celma lâzım isem	sorma lâzım isem
celma lâzım isen	sorma lâzım isen
celma lâzım ise	sorma lâzım ise
celma lâzım isek	sorma lâzım isek
celma lâzım iseniş	sorma lâzım iseniş
celma lâzım iseļar	sorma lâzım iseļar
cürma lâzım isem	buļma lâzım isem
cürma lâzım isen	buļma lâzım isen
cürma lâzım ise	buļma lâzım ise
cürma lâzım isek	buļma lâzım isek
cürma lâzım iseniş	buļma lâzım iseniş
cürma lâzım iseļar	buļma lâzım iseļar

Negacija: celma lâzım dil ise sorma lâzım dil ise
cürma lâzım dil ise buļma lâzım dil ise

Participi

§ 148. Participi se upotrebljavaju na ovaj naćin:

a) *-duk, -dük, -dıg, -dog, -tık, -tok, -tuk, -tük:* cel-dıg-i (gel- = doći), cür-düg-üm (gör- = vidjeti), vur-duk-lari (vur- = udariti), ol-dog-omos (ol- = biti), yat-tıg-i (yat- = leći), tut-tug-unus (tut- = drżati, hvatati), üt-tük-leri (üt- = cvrkutati), koş-tog-on (koş- = trćati).

b) *-an, -en:* al-an (al- = uzeti), cür-en, sil-en (sil- = brisati), koş-an, vur-an, dur-an (dur- = stati).

c) *-r, -ar, -er, -ur, -ür-or:* ol-or, bak-ar (bak- = gledati), üt-er, cür-ür, vur-ur.

d) *-miş:* kıl-miş (kıl- = klanjati), ceç-miş (geç- = proći), yan-miş (yan- = gorjeti), oko-miş (oku- = ćitati), ül-miş (öl- = umrijeti).

e) *-acak, -ecek*: yap-acak (yap- = praviti), sil-ecek (sil- = bri-sati), dur-acak, süle-yecek (söyle- = govoriti), ol-acak.

f) *-mas, -mes*: ağır-mas (ağır- = boliti), cel-mes, din-mes (din- = prestati), dur-mas, sün-mes (sön- = ugasiti se) koş-mas.

Gerundiji

§ 149. a) *içen*: küçüg-içen (küçük = malen), çocog-içen, bunda-y-çen (bunda = ovdje), onda-y-çen (onda = onamo).

b) *-inces*: cid-inces, kal-inces, vur-inces, düş-inces, koş-inces, ok-inces, uy-inces, kıl-inces, tut-inces.

c) *-madan, -meden*: al-madan, ver-meden, dur-madan, cür-meden, ol-madan, oko-madan, uyu-madan, sıs-madan (sus- = şutjeti).

d) *-dığma, -dığme, -duguna, -dügüne, -dogona, -tıgına, -tıgme, -tuguna, -tügüne, -togona*: kır-dığma, cel-dığme, vur-duguna, cür-dügüne, ol-dogona, yat-tığma, çıktı-gme, yap-tığma, üt-tügüne, sok-togona.

Postpozicije

§ 150. *-len* < ile (sa), *için* < için (radi, za, zbog), *boyonces* < boyunca (dugačak, uzduž), *cüre* < göre (s obzirom, po), *evel* < evel (prije od), *sora* < sonra (poslije od), *dışari* < dışarı (van), *üte* < öte (preko, s druge strane).

Prilozi

§ 151. a) *Za mjesto*: *ceri* < geri (nazad), *aşa* < aşağı (dolje, ispod), *dışarda* < dışarı (van, izvan), *içerde* < içeride (unutra).

b) *Za vrijeme*: *deral* < derhal (odmah), *saba* < sabah (jutro, jutrom), *bucün* < bugün (danas), *obircün* < öbürün (prekosutra), *yarındasi cün* < yarındası gün (sutradan), *erçen* < erken (rano), *baziçerez* < bazı kere (nekada), *sirek* < seyrek (rijetko), *cündüs* < göndüz (danju), *şindi* < şimdi (sad), *sora* < sonra (poslije), *kuşlukta* — öğleyin (za vrijeme ručka), *üteye* < öteye (tamo), *ütecün* < ötegün (prekjuče).

c) *Za količinu*: *yanlıs* < yalnız (samo), *hane* < hani (kamo), *helbette* < elbette (svakako), *henis* < henüz (samo, još), *cenek* < gene (opet), *zatem* < zaten (u stvari, uostalom), *velef* < velev (pa makar), *şübesis* < şüphesiz (bez sumnje), *belçi* < belki (možda), *badiyava* < bedava (besplatno), *itimal* < ihtimal (moguće).

Veznici

§ 152. — *da* < de, *çi* < ki, *ema* < ama (ali, inače), *sançi* < sanki (kao), *cüya* < göya (kao), *belçi* < belki (možda), *neteçim* <

nitekim (kao što), fekat < fakat (ali), egerem < eđer (ako), çünçi < cünkü (jer), cah... cah... < gâh... gâh... (katkad, čas... čas..., aciba < acaba (možda), šte, te < ište (evo), barem < bari (barem).

U z v i c i

§ 153. yo < yok, helbette < elbette (sigurno), bēy < be hey (ah), hade < haydi (dakle, deder), yau < yahu (hej, čuješ), more < mere, ayol (o vi, bolan), aferim < aferin (bravo), aškolson < aškolsun (bravo), tuaf < tuhaf (čudnovato), karolson < kahr olsun (dolje), šte, te < ište (evo, zaista, ā < ah, ē < eh, hayt < haydi (dakle, deder).

S u m m a r y
TEXT AND ACCENT FEATURES OF THE PRIZREN
TURKISH POPULAR LANGUAGE

With such type of investigations, I have made public, on the one hand, a Prizren Turkish Popular Literature not yet assembled as to this day, and, on the other hand, giving the characteristics of the influential popular accent, I have come up with the following conclusion:

I. — PHONETICS

A. *The Vowels*

From the phonological point of view, the vowels of the Prizren accent are not of a different kind. There are half close »à, ù, ò and ì« vowels coming before or after the clear »l« consonant each of which possesses the peculiarity of being somewhat differently articulated.

The vowel »ö« is never used. The vowel »ü« generally takes its place.

In the Turkish words of this accent no long vowels exist, and the words with long vowels which came from the Arabic or Persian languages are said as short. Yet, in very few instances, in words where generally the consonants »h, y and ayin« are in between two vowels, long ones are produced: Bük < büyük, cemât < cema'at, mâcir < muhacir.

Although diphthongs are not found, still one of the »h, g, v« consonants could fall, or the other could be read as long, or both might be read at the same time as short: Male < mahalle, In certain words which came from other languages and contained diphthongs, an intervocalic »y« is inserted between the two vowels: ayle < aile, hayin < ha'in.

No vowel harmony exists in the Prizren accent. This lack of vowel harmony is not only seen in the roots but in the suffixes as well. In the open last syllables of words an »i« is always found in place of »ı, u, ü«: Altı < altı, kuzi < kuzu, üli < ölü, buni

< bunu, cüzli < gözlü, tatlici < tatlıcı, otozonci < otuzuncu, uçtı < uçtu, koson mi? < kosun mu?, dünçi < dünkü.

The suffix of the narrative past tense is used as »miş«: Cürmiş (görmüş, In the second and close syllables from the last this vowel »i« is invariably changed to an »ı«: Evin < evin, adi < adı, tuzi < tuzu, elimın < elimin, celır < gelir.

The vowel changes are also quite frequent, the open vowels becoming close and the close ones becoming open, or the long vowels becoming short and the short ones becoming long. And also

the plain vowels changing to round ones and the round ones becoming plain can be seen in many examples: Çires < kiras, anteri < entari, şî < şey, en- < in, çocuk < çocuk, komor < kumar, henis < henüz, etc.

B. The Consonants

The soft »ğ« consonant does not exist in this accent and the hard »g« is used in its place.

There are two »l« s in the Prizren accent: the »clear l« coming before and after a front vowel and the »dark l« coming before and after a back vowel: Kılancik < kırlangiç, akli < akli.

And in words coming from other languages, more often from the Cerbo-Croatian language, are found the two »ts« consonants and the one we have mentioned before: tsar < çar.

In the occurring changes the most frequently seen example is the *k* > ç change: Cüzel < güzel . . .

The accent is not too dominating, but on the words, as in Turkish, it falls on the last syllable. This accentuation of the last syllable is so intensely in use that even proper names of places and suffixes which in Turkish have no accent are so accentuated.

II. — MORPHOLOGY

When words containing the vowel »o« in their root are used as complements of nouns, they take the form »on« contrary to the Turkish use: Onon < onun.

And verbs with »in« in their root change it to »-om, -on, -ok, -onos and -onlar« forms in the near past and the imperative tenses:

koştom	koştok
koşton	koştonos
koşti	koştılar

In the simple present tense the suffix »-yor« is always dropped: celi < geliyor.

The »ş« consonant in the »-mişiniz« suffix of the second person plural of the narrative past tense is also dropped: Celmisınıs < gelmişsiniz.

Finally we can say that in the Turkish Prizren accent, as in our other popular accents, the difference with Turkish resides only in its phonetic features. From the point of view of morphology there are no important changes. From the point of view of vocabulary entries we may notice that some words have been accepted, especially during these last years, from Serbo-Croatian, which is the national language. But these are present in the popular literature examples we have considered. As for the Turkish entries, there is a small group of words which although common in Turkish are not used in the Prizren accent and vice versa.